

A tulajdonhoz való jog alkotmányos védelme

PhD értekezés
tézisei

Dr. Téglási András

Szegedi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
2011

Konzulens

Dr. Tóth Károly, egyetemi docens

A szerző előszava

„Az ember bármit is kutat, azt mindig saját elhatározásából tegye, mert akkor biztosan nem hibáztathat mást azért, ha a téma végül nem válik a kedvencévé.” Ezt az örök igazságot konzulensemtől, **Tóth Károly**tól hallottam, mikor először megkérdeztem tőle: mit javasol doktori értekezésem témájául. Úgy gondolom, professzoromnak ez a mondása (is) teljes mértékben beigazolódott, ami nem jelenti azt, hogy már így rögtön az elején – egy doktori értekezés során egyébként elvárható – jogos önkritikát gyakorolnék az értekezés témájára tekintettel.

A disszertáció tárgyának kiválasztásakor kettős szempont vezérelt: próbáltam aktuális, a tudomány és a hétköznapi ember számára is fontos, aktuális és érdekes témát választani, ugyanakkor törekedtem arra, hogy a kérdés ne legyen „lerágott csont”, amiről már annyi tanulmány és monográfia született, hogy igazából senkit sem érdekelne egy e tárgykörben készült, újabb összefoglaló munka. Hogy ez a célkitűzésem sikerre jutott-e, azt majd az olvasók fogják ténylegesen eldönteni, ám annyit biztos állíthatunk, hogy a „tulajdon” mindenki számára mond valamit – igaz mást jelent egy hétköznapi ember és mást egy alkotmánybíró számára. Előbbi számára a tulajdon védelme ott kezdődik, hogy legyen joga az embernek áramot vezetni a kerítésébe a saját tulajdonával szemben jogosulatlan behatások megakadályozása érdekében, míg utóbbit talán a tulajdon közjogi és magánjogi elhatárolásának dogmatikai alapjai érdekelhetik inkább. Én alapvetően minden álláspontot igyekeztem figyelembe venni, természetesen eltérő súllyal.

A szakirodalom feldolgozása során nem volt egyszerű dolgom. **Tanka Endre** professzoromtól hallottam mindig, hogy „*mikor a tudományos kutató belekezd egy téma feldolgozásába, még nem tudja, hol fog kilyukadni a végén.*” Bevallom, ez a tétel dolgozatom megírása során számtalanszor beigazolódott, ami tudományos kutatásaim eddigi eredményein is megfigyelhető. Kezdetben ugyanis inkább a tulajdon védelmének történeti előzményeire koncentráltam, később azonban – a magyar Alkotmánybíróság gyakorlata mellett – már szélesebb körű kitekintést tettem a nemzetközi és európa-jogi tulajdonvédelemre is.

A dolgozat a magyar Alkotmánybíróságnak az Alkotmány 13. §-ában biztosított tulajdonhoz való jog kapcsán kialakított gyakorlatát kívánja ismertetni, elemezni. A magyar Alkotmánybíróság – a többi, nyugat-európai alkotmánybírósághoz, így a német „Bundesverfassungsgericht”-hez képest is – még viszonylag fiatal intézménynek számít, és az elmúlt két évtizedes működése során értelemszerűen nem volt (nem is lehetett) annyi ügye, mint akár a német Alkotmánybíróságnak vagy a strasbourgi emberi jogi bíróságnak. A tulajdonhoz való jog szempontjából megállapítható, hogy a magyar Alkotmánybíróság elé kerülő – viszonylag csekélyebb számú – döntésekből kirajzolódó gyakorlat még két évtized után sem olyan kristálytiszt, mint a másik két bíróság esetében. Ennek kiküszöbölésére a magyar Alkotmánybíróság a saját gyakorlatának kidolgozásához több megoldást is a másik két testület dogmatikájából igyekezett átvenni. Ebből több olyan jogelv, általános tétel átvétele is következik a német és a strasbourgi gyakorlatból, melyeket a dolgozat során töreksem minél szélesebb körben ismertetni.

A dolgozat alapvetően a tulajdon alkotmányos védelmének magyarországi gyakorlatára koncentrált, ám a magyar Alkotmánybíróság határozatai mellett az annak irányt mutató német Alkotmánybíróság (Bundesverfassungsgericht) és az amerikai Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (U.S. Supreme Court) legjelentősebb döntéseire is kitérek a megfelelő helyen anélkül, hogy ezen bírói fórumok gyakorlatának részletes ismertetésére sor kerülne, ezek ugyanis külön értekezések tárgyát képezik.¹ Hasonló elvet követtem a Strasbourghban székelő Emberi Jogok

---

¹ A tulajdonhoz való jog alkotmányos védelmének német és amerikai gyakorlatát – a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatával is összehasonlítva – részletesen vizsgálja például KINGA HILLER: *Eigentumsgarantie und Eigentumsverständnis in der Rechtsprechung des Ungarischen Verfassungsgerichts unter vergleichender*

Európai Bírósága (European Court of Human Rights) és a luxembourgi Európai Bíróság (European Court of Justice) gyakorlatával összefüggésben, annyi eltéréssel, hogy a nemzetközi kitekintés során ezeknek a fórumoknak a gyakorlatára – hacsak nagyon vázlatosan is – külön részt szentelek. Ennek oka, hogy míg a német vagy az amerikai döntések csupán orientáló jellegűek a magyar alkotmánybírósági gyakorlatra, addig ez utóbbi két fórum határozatai viszont – az ezeket létrehozó nemzetközi egyezményekből következően – jogilag is kötelezőek Magyarország számára.

Az alkalmazott módszerek tekintetében a leíró és dogmatikai elemző módszerek mellett tehát kiemelt hangsúlyt fektettem az összehasonlító módszerre is.

Disszertációm *célja*, hogy átfogó képet adjak a tulajdonhoz való alkotmányos jog magyar alkotmánybírósági gyakorlatáról, ezeket dogmatikai és kritikai elemző módszerek segítségével komplex módon értékeljem, rámutassak azok ellentmondásaira, hiányosságaira, és ezekkel kapcsolatban a jövőre nézve javaslatokat fogalmazzak meg. Tekintettel arra, hogy maga az Alkotmány szövege is meglehetősen szűk szavú a tulajdonhoz való jog szabályozása kapcsán, ezért ahol indokoltnak látom, az Alkotmány szövegével kapcsolatos *de lege ferenda*-javaslatokat is megfogalmazok.

A kutatás során a viszonylag csekély számú magyar szakirodalom teljes körű feldolgozására törekedtem. A primer források (alkotmánybírósági határozatok) elemzése mellett igyekeztem a témában született legjelentősebb külföldi tanulmányokat az értekezésbe beépíteni. A szakirodalom hivatkozásánál nyomtatott és internetes forrásokat egyaránt felhasználtam. Internetes forrásnak azt tekintettem, amely kizárólag az interneten jelenik meg, nyomtatott formája nincsen. A jogszabályok, nemzetközi egyezmények, valamint a külföldi országok alkotmányai az internet mellett általában más, nyomtatott forrásból is elérhetőek. Ezekben az esetekben nem az internetes, hanem a papíralapú forrást hivatkoztam meg. Ennek oka egyrészt, hogy egyes tudományos folyóiratok is a szerzőknek szóló útmutatójukban kifejezetten ezt az elvet követik,² másrészt az interneten ma már a keresőprogramok segítségével úgymint mindent meg lehet találni percek alatt, ami a nyomtatott forrásokra viszont egyáltalán nem igaz. A hivatkozások megjelölésénél emellett fontos célnak tartom az adott szakirodalom későbbiek során történő visszakereshetőségét. Ez egy internetes honlap esetében bizonytalan, hiszen ami ma még megtalálható a világhálón, az holnap már egyáltalán nem biztos, hogy – ugyanolyan formában, vagy egyáltalán – fent lesz még az adott weblapon.

A disszertáció során feltárt és megállapított tudományos eredményeket a dolgozat végén összegeztem.

Az értekezésem munkahelyi vitáján³ elhangzott észrevételek, kritikák alapján a dolgozatban a következő jelentősebb változtatásokat eszközöltem.

A dolgozat szerkezetét illetően többen jelezték, hogy az alapvető fogalmi tisztázásokra már rögtön az értekezés elején, az első fejezetben célszerű sort keríteni. Ennek megfelelően az első fejezetet a tulajdon alkotmányos védelmére vonatkozó legfontosabb elméleti alapvetések teszik ki.

Berücksichtigung der Rechtsprechung des Supreme Court der USA und des deutschen Bundesverfassungsgerichts [Diss. FU Berlin] (www.diss.fu-berlin.de/2004/142/indexe.html 2007-06-22). A strasbourgi bíróság kapcsolódó esetjogának ismertetését a német gyakorlattal összehasonlítva lásd például HÖRÖMPÖLI-TÓTH LEVENTE: A tulajdonjog garanciái európai és nemzeti szinten: kiegészítés vagy konkurencia? Avagy a tulajdon védelme az Emberi Jogok Európai Egyezményében, illetve a német jogrendszerben. *Jogi Fórum*, 2002. január 25., 23. p. (www.jogiforum.hu/publikaciok/53 2007-06-21)

² Lásd pl. a Kül-Világ Nemzetközi Kapcsolatok Folyóiratának szerzők számára szóló tájékoztatóját, amely leszögezi, hogy internetes forrásnak csak azt tekintik, amely kizárólag az interneten jelenik meg, nyomtatott formája nincsen. <http://www.freeweb.hu/kul-vilag/kv-utmut.pdf> 2010-11-27

³ A munkahelyi vita helyszíne és időpontja: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2010. szeptember 23-án 12.00 óra.

Ugyan a jogtörténészek részéről nem, ám több neves alkotmányjogásztól is éles kritikát kapott a tulajdon alkotmányos védelméről szóló dolgozatban az ókort és középkort tárgyaló rész létjogosultsága. Jóllehet, változatlanul állítom, hogy alkotmányról nem csupán a polgári kor kezdetétől, az első írott alkotmányok megjelenésétől kezdve lehet beszélni, ám a jogirodalmi viták és a terjedelmi korlátok túllépésének elkerülése végett ezek a részek a dolgozathoz törlésre kerültek. Helyettük viszont – szintén a munkahelyi vitán elhangzó észrevételeknek megfelelően – kiegészítettem dolgozatomat egy szélesebb spektrumú nemzetközi kitekintéssel, ideértve az Európai Unió tulajdonvédelmi rendszerét, valamint megvizsgáltam, hogy a tulajdonhoz való jogot hogyan lehet elhelyezni az Alkotmány kontextusában, azaz hogyan viszonyul az Alkotmány 13. szakasza alaptörvényünk többi rendelkezéséhez.

A dolgozat kéziratának végleges lezárása 2010. november 30., ám az értekezés – néhány kivételtől eltekintve – a munkahelyi vita időpontjáig, vagyis 2010. szeptember 13-ig megjelenő jogszabályokat, alkotmánybíróági határozatokat, tanulmányokat, tudományos értekezéseket veszi figyelembe. A munkahelyi vitát követő, de még a kézirat lezárását megelőző változásokra lábjegyzetben utalok, ám annak a törzsszövegben történő feldolgozását már – időbeli és terjedelmi korlátokra⁴ tekintettel – mellőztem.

Bízom benne, hogy értekezésem elnyeri tetszését azoknak, akik bizalmukkal segítettek e dolgozat megszületését, és haszonnal fogja forгатni az alkotmányjog- és a polgári jogtudomány jeles képviselői mellett mindenki, aki a tulajdon alkotmányos védelmével összefüggő kérdésekről kutat, vagy csupán e téma iránt érdeklődik. A dolgozatban többszám első személyben szólok az olvasóhoz, melynek oka nem a „királyi többes” hangsúlyozása, csupán az, hogy az első, általam olvasott PhD-értekezés is így került megírásra, ami jelentős hatást gyakorolt rám etekintetben (is).

Előszavam végén, de nem utolsó sorban szeretném kinyilvánítani **köszönetemet** és **hálámat** mindazoknak, akik véleményükkel, észrevételükkel, munkájukkal vagy jótanácsukkal hozzájárultak e dolgozat létrejöttéhez.

A dolgozat megírásához nyújtott segítségéért mindenekelőtt köszönettel tartozom témavezetőmnek, **Tóth Károlynak**, aki konzulensként mindvégig a legmesszemenőbb mértékig támogatott.

Konzulensem mellett értékes tanácsaiért, hasznos észrevételeiért és fáradozásáért külön köszönet jár *Drinóczi Tímeának*, *Kukorelli Istvánnak* és *Trócsányi Lászlónak*. Emellett szeretném megköszönni mindazok segítségét, akik – akár a munkahelyi vitámon, akár azon kívül – értékes észrevételeikkel segítséget nyújtottak az értekezés tökéletesítéséhez. Így köszönetemet szeretném kifejezni *Csink Lóránt* kollégámnak és barátomnak mindenkori támogatásáért, valamint *Kapa Mátyás*, a KRE-ÁJK dékánjának idején, majd azt követően nyújtott segítségéért, továbbá *Imre Miklós*, a BCE-KIK dékánjának támogatásáért. Dolgozatom témaválasztásához és a téma feldolgozásához nyújtott segítségét köszönöm *Vörös Imre* akadémikusnak, egykori oktatómnak. Köszönöm továbbá *Drinóczi Tímea*, *Tanka Endre*, *Takács Albert*, *Kiss Barnabás*, *Temesi István*, *Tóth J. Zoltán* munkahelyi vitán elhangzó szóbeli, *Erdei Árpád*, *Nótári Tamás*, *Sári János*, *Kiss László*, *Kukorelli István*, *Csécsey György*, *Harmathy Attila*, *Tattay Levente*, *Balla Zoltán*, *Petrétei József*, *Török Gábor*, *Hajdú József* és *Fűrész Klára* írásban benyújtott észrevételeit, támogató véleményét. Köszönöm a dolgozatommal összefüggő személyes konzultáció lehetőségét *Ács Nándor*, *Fábián Ferenc*, *Lenkovics Barnabás*, *Máthé Gábor*, *Mezey Barna*, *Peres Zsuzsanna*, *Rácz Lajos*, *Schanda Balázs*, *Tamás András*, *Tóth Judit* és *Vörös Imre* professzoroknak. Végül, de

---

⁴ Dolgozatom végleges változatának kialakításában és a történeti rész lerövidítésében komoly szerepet játszott a Szegedi Tudományegyetem Doktori Fokozatszerzési Szabályzata által kötelezően előírt 15 szerzői ív terjedelmi korlát. Jelen értekezés végleges kialakításában a doktori szabályzat által előírt formai követelmények is releváns tényezőként léptek fel.

nem utolsó sorban köszönettel tartozom valamennyi kollégámnak és egykori oktatómnak és barátomnak, akik kollegiális segítséget és támogatást nyújtottak dolgozatom elkészítéséhez, így különösen *Ács Katalin, Borbás Beatrix, Bónis Péter, Cserny Ákos, Domokos Andrea, György István, Mázi András, Kun Attila, Nyakas Levente, Méhes Tamás, Miskolczi-Bodnár Péter, Rixer Ádám, Schadl György, Szilvásy György Péter, Tamás Lajos, Tábit Renáta, Traser Julianna Sára* és *Zsohár András* kollégáimnak. Dolgozatom nem jöhetett volna létre, ha nincs mögöttem támogató Családom, akik mindvégig segítettek és támogattak az értekezésem elkészítésében. Ezért hálával tartozom Kedvesemnek, *Júliának* és szüleinek, Marikának és Tibornak, Kedves Édesanyámnak és Édesapámnak, Testvéremnek és kis családjának, *Volosinovszki Mihály* unokanagybátyámnak, és mindenekelőtt Drága Nagypámnak és Nagymamámnak, aki már sajnos nem élhette meg e dolgozat megszületését, de remélem, az Égből büszkén tekint most le rám...

Budapest, 2010. november 30.

Gloria in excelsis Deo!

Bevezetés

A tulajdon kétségtelenül a társadalom legalapvetőbb intézménye, amely az egyes emberek életében és a gazdaságban is kiemelkedő szerepet játszik. Nem pusztán arról van szó, hogy a tulajdon az egyéni szabadság érvényesülésének egyik, ha nem a legfontosabb feltétele, hanem arról is, hogy az emberi társadalom eddigi történetét a tulajdonért és a tulajdon ellen vívott harcok történeteként is felfoghatjuk. A mindenkori tulajdoni rend döntő mértékben meghatározza egy adott társadalmi és gazdasági berendezkedés jellegét, a tulajdonjog szabályozása pedig az állam szuverenitásának egyik meghatározó elemeként is megjelenik. Ugyanakkor a tulajdon biztosítja az egyes emberek, illetve magának a közösségnek és az államnak az uralmát az anyagi javak és erőforrások felett, de ez határozza meg a javak elosztását is. A tulajdon formái, a tulajdonviszonyok szabályozása mindig is híven tükrözi egy adott korszak, társadalom viszonyait, és természetesen azok változásait, fejlődését is. Nem mindegy tehát, hogy egy adott társadalomban milyen szociális, politikai vagy társadalmi változások mennek végbe, és ehhez hogyan igazodik maga a tulajdoni rendszer. Ráadásul a tulajdon fogalma, jelentése mindig is a jogirodalmi viták középpontjában állt, és az egyes történelmi korszakok, illetve politikai áramlatok alapvetően befolyásolták.⁵

A tulajdon kizárólagos és másokat kirekesztő jellegéből adódóan *eo ipso* védelemre szorul. A már megszerzett javak védelme nélkül ugyanis az egyén önállósága, függetlensége is sérelmet szenvedhet. Ennek különféle eszközei alakultak ki a történelem során. A legtipikusabb magának a tulajdonosnak a tulajdonát érő támadások jogos önhatalommal történő elhárítása, amely önmagában a „bellum omnium contra omnes” elvéhez történő visszatérést jelentené. Ezért az állam a jog lehetséges eszközeivel mindig is igyekezett a jogtalan támadásokkal szemben a tulajdonosok segítségére sietni. A klasszikus magánjog kialakulásával azonban a közjogi és magánjogi (büntetőjogi és polgári jogi) eszközök nem váltak szét, a szankciók mértéke pedig a bűnösség fokához (és nem a tulajdonban okozott kárhoz) igazodott, és a vagyoni jellegű büntetések mellett sokszor személyi jellegű szankciókat (például a kézlevágás) alkalmaztak. Az évezredes jogfejlődés eredményeként alig egy-két évszázada alakult ki a tulajdonjog védelmének mai eszköztára, de ez a fejlődés még nem zárult le. A tulajdon elleni legsúlyosabb támadással szemben a büntetőjog nyújt védelmet, amikor a vagyon elleni bűncselekményeket pönalizálja, a kisebb súlyú cselekményeket pedig szabálysértésként szankcionálja. Amennyiben a vagyonban okozott károkozó magatartás nem éri el a bűncselekmény illetve a szabálysértés szintjét, azaz nem veszélyes a társadalomra, a közösségre, akkor a károsult az igényét a polgári jog keretein belül érvényesítheti.⁶

A történelem során azonban világossá vált, hogy az egyén tulajdonát nemcsak a másik egyéntől, hanem magától az államtól is védelmezni kell. Ennek következtében a modern társadalom által az alkotmányosság elveiként megfogalmazódott követelmények már a tulajdon szabadságára épülő polgári társadalmi berendezkedés talaján születtek.⁷ Ha a polgári kor történeti előzményeibe belegondolunk, jól látható, hogy a mindenkori kormányzat lényegében bármikor jogot formálhatott – és formált is – arra, hogy belenyúljon az egyének tulajdoni–vagyoni viszonyaiba. Példaként említhető a középkori adománybirtokok visszavételének lehetősége, aminek kapcsán már nagyon korán látszik, hogy az államnak a tulajdonra vonatkozóan van egyfajta elvonási joga. Ennél még szélsőségesebb példa a középkori oszmán birodalomban a nagyvezérek helyzete, akik lényegében rabszolgá-

⁵ DRINÓCZI TÍMEA: *Gazdasági alkotmány és gazdasági alapjogok*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2007, 175. p.

⁶ LENKOVICS BARNABÁS: *Magyar polgári jog. Dologi jog*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2001, 202. p.

⁷ TAKÁCS IMRE: Az alkotmány és az alkotmányosság fogalma. In KUKORELLI ISTVÁN (szerk.) *Alkotmánytan I.*, Osiris Kiadó, Budapest, 2007, 19. p.

státuszúak voltak, ezáltal életük és vagyonuk elvételét az állam (amely a szultán személyében testesült meg) tulajdonképpen bármikor elrendelhetette.⁸ Ezek a klasszikus polgári tulajdon megjelenésének olyan történelmi előképei voltak, amelyek során az állam – a kor felfogása szerint – jogszerűen avatkozhatott be az egyéni tulajdoni viszonyokba, és foszthatta meg az egyéneket a tulajdonuktól. Ezáltal viszont automatikusan jelent meg az az igény, hogy a tulajdont az állam ne csak a polgárok egymás közötti (magánjogi) viszonyaiban, hanem a polgárok és az állam közötti (elsősorban közjogi) relációkban is – törvényi, elsősorban alkotmányi szinten – védje és garantálja. Ily módon tehát a tulajdon alkotmányi szintű védelme egyben az államhatalom legfőbb korlátjaként jelenik meg.

A polgári társadalom tehát elutasította az állam mindenhatóságát, az államhatalom minden irányú beavatkozását a társadalmi életbe. A civil társadalom csak a társadalmi rend fenntartása érdekében szükséges állami funkciókat igényli, és arra törekszik, hogy ezek a funkciók jogilag szabályozottak legyenek, míg a társadalom létezési formáinak széles körében elutasítja a közhatalom beavatkozását. A legfontosabb és egyben legvitatottabb ilyen szféra a gazdaság, amelyben az állam a magántulajdont védő szabályokkal biztosítja a gazdaság rendjét, egyben azonban az adókból finanszírozott közkiadásokkal és saját vállalkozásaival, tulajdonával maga is részese a gazdaságnak.⁹

Természetesen a későbbi idők, elsősorban a fasiszta illetve kommunista uralmak magántulajdont közvetlenül sértő, az egyéni tulajdonnal szemben a közösségi tulajdont előnyben részesítő eszméi még erőteljesebben támasztották alá a tulajdon állammal, illetve magával az állam által alkotott joggal szembeni alkotmányi védelmének szükségességét. A tulajdon alkotmányos védelmének tárgyalása során szükséges a tulajdonnal összefüggő alapvető kategóriák (úgy mint a tulajdon, a tulajdonjog, a magán- és közjogi tulajdonfogalom) egymástól való elhatárolása, illetve egymáshoz való viszonyának meghatározása. A fogalmi-dogmatikai kiindulás egzakt, *per definitionem* történő meghatározása az értekezés későbbi részében megkönnyíti ezeknek a fogalmaknak az önmagukban, különösebb magyarázat nélküli használatát.

---

⁸ A kormányzati önkény és a kincstár gyakoribb vagyonelkobzása elleni védekezéséért a földmagántulajdon a mohamedán egyházi alapítványi birtokban, a „vaku” birtokformában talált menedéket. Lásd TANKA ENDRE: *Föld és elsajátítás*. Agroinform Kiadó, Budapest, 1999, 108. p.

⁹ TAKÁCS IMRE: uo.

Összefoglalás – az értekezés összegzése

Dolgozatunkban áttekintettük a tulajdonhoz való jog alkotmányos védelmének kialakulását, történeti hátterét, és a magyar Alkotmánybíróság erre vonatkozó gyakorlatát. Ennek eredményeként a következő tudományos eredmények, összegző megállapítások szűrhetők le.

A tulajdonhoz való alkotmányos jog egyike a legrégebben megjelenő alapjogoknak. A tulajdonhoz való jog alkotmányos alapjogként illetve emberi jogként való megjelenése a felvilágosodással és a polgári átalakulással veszi kezdetét, amikortól kezdve már nem csupán egyes kiváltságos rétegek, hanem az egész emberiség számára is garantálnak bizonyos jogokat, így a szabadságot és a tulajdont. Nem véletlen, hogy ez a két jog egyszerre, egyidejűleg, a korábbi feudális társadalmi rend felbomlásával jelenik meg, mint egymást feltételező alapvető jog. Könnyen belátható, hogy ahol nincs az embereknek tulajdona, ott igazából tényleges szabadságjogokról sem lehet beszélni. *A tulajdonhoz való jog* tehát valamennyi szabadságjog „anyajogaként” is felfogható ebben az értelemben, és kialakulását, sőt funkcióját tekintve is *az első generációs jogok közé sorolandó*. Természetesen azt a felfogást is elfogadhatónak tartjuk, hogy a tulajdonhoz való jog közel áll a később kialakuló gazdasági, szociális és kulturális, vagyis a második generációs jogokhoz is, ám a második generációs jogok az állam által védik az egyént (mint például a szociális biztonsághoz való jog). A tulajdonhoz való jognál azonban nem ez a helyzet, hanem itt éppenséggel az államtól kell védeni az egyént az állam által. A második generációs jogoknál az állam nem „fenyeget” semmivel, nem vesz el semmit, maximum nem ad, és emiatt merül fel alkotmányossági probléma.

A tulajdon védelmére vonatkozó elméletek vizsgálata során két koncepció kialakulását figyelhetjük meg. Az egyik a tulajdon *természetjogi* vagy *liberális felfogása*, amely szerint a tulajdon olyan természetes joga az egyes embereknek, amely már a természeti állapotban is megillette őket, és az államhatalom kialakulására csak a tulajdon védelmének érdekében volt szükség. Ez a felfogás tehát a tulajdon „állam előttiségét” hangsúlyozza, és e szerint a felfogás szerint a tulajdonosi jogok korlátlanok, és hagyományosan e körbe értendő a birtoklás (és mások kizárása a birtoklásból), használat és a tulajdon tárgyai feletti szabad rendelkezés joga. E felfogás szerint tehát az állam, a jogalkotó köteles ezeknek a jogoknak a feltétlen tiszteletben tartására, vagyis a tulajdon védelme még az államhatalommal szemben is prioritást élvez. E körbe tartozik az alkotmánybíróságnak az a feladatköre is, mely szerint szükség esetén a tulajdont szabályozó, és ezáltal korlátozó jogi normákat meg kell semmisítenie. E felfogás, mely a tulajdonhoz való jogot alapvető emberi jogként fogja fel, egyik legjelentősebb képviselője, John Locke nyomán nemcsak az észak-amerikai deklarációkra, majd az Amerikai Egyesült Államok alkotmányára, de a francia Ember és Polgár Jogainak Deklarációjára is jelentékeny hatást gyakorolt.

A másik felfogás *a tulajdon szociális, jóléti koncepciója*, amely – az előző felfogással szemben – éppenséggel az állam szerepét hangsúlyozza a tulajdonnal szemben. Eszerint tehát a magántulajdon nem felsőbbrendű az államérdekeknél, hanem a magántulajdon integráns részét képezi a kormányzati politika érdekeinek, és ily módon jelentékeny szerepet játszik a tulajdonosok és a tulajdon (használat, rendelkezés) társadalomra gyakorolt hatásának meghatározásában. Ez alapján ugyanis a tulajdon szociális funkciója határozza meg a jogalkotó megbízatását a tulajdon szabályozásában, és nem fordítva. A tulajdonjog tehát itt már különvált az emberi szabadságjogoktól, és eleve magába foglalja az egyéni tulajdonjogok korlátozásának lehetőségét is. A tulajdon tehát eszerint a felfogás szerint nem abszolút érvényű és korlátozhatatlan, hanem csak annyiban létezik, amennyiben azt a jogalkotó lehetővé teszi a jogi szabályozás által és ezáltal az alkotmánybírósági kontroll csupán a tulajdonra vonatkozó jogi szabályok *eljárásai szempontú* felülvizsgálatára korlátozódhat, a tartalmi felülvizsgálat lehetőségének kizárásával egyidejűleg. Ez a – Thomas

Hobbes megközelítéséből kiinduló – elmélet a német, illetve a későbbi francia alkotmányokban kapott jelentősebb szerepet, de megjelent a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában is, mikor a 64/1993. (XII. 22.) AB határozatában a testület leszögezte, hogy „az alkotmányos tulajdonvédelem terjedelme mindig konkrét; függ a tulajdon alanyától, tárgyától és funkciójától, illetve a korlátozás módjától is. Az alapjogként védett tulajdon tartalmát a mindenkori (alkotmányos) közjogi és magánjogi korlátokkal együtt kell érteni.”

Emellett a két irányzat mellett nem szabad figyelmen kívül hagynunk az ún. *szocialista alkotmányokban* megjelenő tulajdoni rendelkezéseket sem. Ezekre ugyanis a földre vonatkozó magántulajdon teljes eliminálása, a termelőeszközök állami tulajdonba vonása és az ún. szocialista tulajdoni forma kialakítása – az állami tulajdon privilegizált helyzetének bevezetése mellett – volt jellemző. Az 1936-os sztálini alkotmány hatására a magyar alkotmányos szabályozást is közel negyven évig meghatározta, de a rendszerváltozást követően éppen a korábbi állami tulajdon hatalmas túlsúlyának lebontása, és az új, magántulajdonon alapuló társadalmi rend kialakítása jelentette lényegében az első komoly feladatot az Alkotmánybíróság számára, aminek hatására szinte elsőként került szembe az Alkotmány 9. és 13. szakaszainak értelmezésével.

A tulajdonhoz való jog mai formájában az 1989/90-es rendszerváltozással végbemenő átfogó alkotmányrevízió során került be a magyar Alkotmányba. A szabályozás és az annak alapján kialakult alkotmánybírósági gyakorlat azonban hagy kívánni valót maga után. Értekezésünk fő tézisei elsősorban ezeknek a hiányosságoknak, ellentmondásoknak a tisztázásra szolgáltak.

A hatályos magyar Alkotmány több helyen is rendelkezik a tulajdonról. A 9. §-ban a piacgazdaság vonatkozásában a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogúságát mondja ki, a 13. §-ban pedig a kisajátítás mellett szól a tulajdonhoz való jog állam általi biztosításáról. Az Alkotmánybíróság ezeknek a szabályoknak az értelmezésével elsőként a korábbi állami tulajdon privatizációjával kapcsolatban meghozott határozatai során szembesült. A határozatok elemzése során rámutattunk arra a problémára, hogy a tulajdonhoz való jog alkotmányos garanciája csak a már meglévő tulajdonra vonatkozik, függetlenül annak alanyától, tárgyától vagy nagyságától.

A tulajdonhoz való jog tehát sokkal aprólekosabb, részletesebb szabályozást igényelt volna (igényelne) alkotmányi szinten is, mint például a német Grundgesetz, mely a tulajdon szociális kötöttségét is *expressis verbis* említi. Ugyan a magyar Alkotmánybíróság igyekezett az Alkotmánynak ezt a hiányosságát pótolni, ám feltétlenül szükségesnek tartjuk *de lege ferenda* a tulajdonhoz való jogról szóló 13. §-ban a tulajdon szociális kötöttségére való utalást, valamint annak kinyilvánítását is, amit az Alkotmánybíróság már az egyik legkorábbi határozatában is kifejtett, hogy „a tulajdon az egyéni cselekvési autonómia hagyományos anyagi alapját jelenti”.

A kisajátítást és a tulajdonhoz való jogot – legalább szakaszszámok tekintetében – az Alkotmányban el kellene választani egymástól. Az Alkotmánybíróság azonban ezt sajnos nem tette meg, hanem gyakorlatilag „összemosztá” a két intézményt. Az Alkotmány ugyanis különbséget tesz a közjogi kisajátítás [13. § (2) bekezdés] és a polgári jogi tulajdonjog alkotmányos védelme [13. § (1) bekezdés] között. Ebből kifolyólag viszont különböző korlátozási tesztet kell(ene) alkalmazni a kettőre. Meglátásunk szerint a tulajdonhoz való jog lényeges tartalma nem redukálható az értékgarancia követelményére, így annak korlátozását a szokásos alapjogi tesztnek, a *szükségességi-arányossági követelményeknek vetnénk alá*, míg kisajátításnak a szokásos – más külföldi alkotmányokban is megjelenő – feltételek (kivételesség, közérdek, kártalanítás) mellett lehet helye. Ez az értelmezés sokkal inkább megfelelne az Alkotmány szövegének, amelyben nem szerepel például, hogy tulajdont korlátozni lehet *egyszerű közérdekből*. Természetesen amennyiben egységes intézményként szemléljük a 13. §-t, ésszerűnek tűnik, hogy ha teljes elvonás közérdekből lehetséges, akkor a

kiseb beavatkozást jelentő korlátozásnak sem lehet szigorúbb mércéje. Azáltal, hogy a tulajdonhoz való jogba való beavatkozáshoz elegendő a közérdek (és nem szükséges alapjog vagy más alkotmányos érték védelme), és ez az Alkotmánybíróság által vélelmezett közérdek csak annak nyilvánvaló hiányában dől meg, az egyetlen lényeges különbség, hogy közérdek hiányában történő kisajátítás elvileg sem tehető alkotmányossá kártalanítással, míg a korlátozás igen.

Az amerikai gyakorlattal összevetve látható, hogy bizonyos téren a magyar Alkotmánybíróság nem ütközött olyan fogalmi nehézségekbe, mint a Supreme Court a teljes elvonáshoz nem közelítő tulajdonkorlátozásból eredő sérelmek orvoslása kapcsán. A magyar Alkotmánybíróság természetesnek vette, hogy megszabja az általában vett tulajdonkorlátozás alkotmányos kereteit, aminek oka akár az is lehet, hogy a magyar Alkotmány kifejezetten garantálja a tulajdonhoz való jogot, noha a testület akár önmagában a kisajátítási szabályból is ugyanide juthatott volna. Mindezt arra alapozzuk, hogy az Alkotmánybíróság a tulajdon közérdekből való korlátozásának lehetőségét is a 13. § (2) bekezdéséből vezette le.

Mindemellett megállapíthatjuk azt is, hogy a magyar Alkotmánybíróság az amerikai Legfelsőbb Bíróságnál sokkal aktívabbnak bizonyult a tulajdonvédelem alkalmazhatóságának kiterjesztésében, és ezáltal a kisajátítás és a tulajdonhoz való jog korlátozása elleni garancia sokkal erősebbnek bizonyul. A kompenzációköteles esetek köre elvileg nagyobb, mert az Alkotmánybíróság a kisajátítási nyelvezetet az alapjogi nyelvezettel vegyesen használja. Valódi kritériumok ugyanakkor nincsenek arra, mikor jár kártalanítás, mert azt az Alkotmánybíróság dönti el esetről esetre.

Azáltal viszont, hogy az Alkotmánybíróság a hangsúlyt nem a kisajátítás és a tulajdonhoz való jog korlátozása közötti distinkcióra helyezi, nagyobb szerepet kap az eseti mérlegelés.

Nem fogadható el az a vélemény, miszerint a kisajátítás a tulajdonhoz való jog korlátozásának szélső esete, mert ebben az esetben ez az alapjog teljesen kiüresedik. A tulajdonhoz való jog a tulajdont védi, a kisajátítás pedig egy közhatalmi aktus. A tulajdonhoz való jogot az Alkotmány addig védi, amíg annak van tárgya. A kisajátításnak viszont már nincs kapcsolata a tulajdonhoz való joggal, hiszen kisajátítás esetén már nincs meg – vagyis pontosabban megszűnik – a tulajdonhoz való jog tárgya. A kisajátítás tehát egy közhatalmi aktus, amelynek a következménye egy kényszer-adásvételi szerződésnek hatalmi szóval való létrehozatala.

A tulajdonhoz való jog tehát a magánjog szférájában mozog, de a polgári jogi tulajdonfogalomnál gazdagabb. A polgári jogi *tulajdonjognak* és az alkotmányjogban megjelenő *tulajdonhoz való jognak* elhatárolásra kell kerülnie az Alkotmánybíróság gyakorlatában is. Az Alkotmánybíróság a saját tulajdonfogalmának kialakítása során olyan jogosultságokat is tulajdonnak minősített, amelyek a hagyományos (kétségtelenül magánjogi) értelmezés szerint nem tekinthetők annak. Az alkotmánybírósági gyakorlat szerint tehát az alkotmányjogi tulajdonfogalom nem követi szükségszerűen a polgári jogi tulajdonfogalmat, amely értelemszerűen az Alkotmány szupremáciájából ered. Az Alkotmánybíróság fokozatosan kiterjesztette a tulajdonvédelmet a polgári jogi tulajdonon kívüli egyéb dologi, majd kötelmi jogi jogosultságokra, sőt közjogi igényekre. A kiterjesztés alapjául lényegében a tulajdon autonómiabiztosító funkciója szolgált. Ezek közül a legnagyobb hatású a társadalombiztosítási igények tulajdonná minősítése volt, amely lehetővé tette a Bokros-csomag „megnyirbálását”. Ezt összevetve az egyesült államokbeli gyakorlattal, két alapkülönbséget tapasztalhatunk. Egyrészt az USA-ban a tulajdont, illetve a tulajdoni jogok kifejezést sokkal tágabb és lazább értelemben használta már a *common law* is, ezért a Legfelsőbb Bíróság nem terjesztette ki a tulajdon fogalmát, és nem alakított ki autonóm alkotmányos tulajdonfogalmat. Másrészt a jóléti juttatások sem a *due process*, sem a *takings* klauzula esetkörében nem kapnak tulajdoni védelmet, kivéve, ha elvesztésük eléri a *regulatory taking* szintjét.

A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata alapján azonban a tulajdonhoz való alkotmányos jog tartalma nemcsak a polgári jogi tulajdonjog, hanem ehhez már egyéb közjogi, szociális, társadalombiztosítási elemek – de szigorúan csak az ellenérték fejében járó szolgáltatások – is társulhatnak. Az Alkotmánybíróságnak ez a felfogása azonban – egyebek mellett – azt a veszélyt is magában hordozza, hogy innentől kezdve a testület eseti mérlegelésétől függ annak megítélése, hogy mit tekint éppen – a klasszikus magánjogi tulajdonfogalomtól eltérően – a tulajdonhoz való jog védelmi köre alá tartozónak annak ellenére, hogy eddig senki sem tekintette annak, illetve mi az, amit ugyan a polgári jog szerint tulajdonnak minősít, ám szociális kötöttsége miatt a használata akár oly mértékben korlátozható, hogy klasszikus funkcióját már nem is tudja betölteni.

A segélyezési típusú ellátásokat azonban ki kell vennünk ebből a körből. Ez alapján tehát élesen el kell határolni a tulajdonhoz való jogot a szociális biztonsághoz való jogtól, mert ez utóbbiban már benne vannak a segélyek is. Az Alkotmány 13. §-ának kiterjesztését tehát szigorúan csak a visszterhes viszonyokra, a polgári jog körén kívüli társadalombiztosítási és egyéb visszterhes viszonyokra tudjuk értelmezni, mert ezeknek van olyan tárgya, ami a tulajdonhoz való joghoz kapcsolható. Az ismertetett határozatokból megállapítható, hogy Alkotmánybíróság ezt megpróbálta valamilyen szinten követni. Látnunk kell azonban, hogy abban tér el a tulajdonhoz való jog a polgári jogi tulajdonjogtól, hogy az alkotmányjogban nem követeljük meg a teljes ekvivalenciát. Itt figyelhető meg, hogy miért különbözik az alkotmányjogi tulajdonhoz való jog a polgári jogi tulajdonjogtól. Az alkotmányjogi tulajdonhoz való jognak ugyanis csupán *egy része* a polgári jogi tulajdonjog, de gazdagabb ennél, és ráadásul az ekvivalencia az egész tulajdonhoz való jogban már nem feltétel. A tulajdon alkotmányjogi fogalmának tartalmában három részelemet soroltunk: a tulajdonosi jogállás garantálását, a polgári jogi tulajdonjog elvonása elleni védelmet, valamint a polgári jogi tulajdonjog korlátozása elleni védelmet. Hozzá kell tenni azonban, hogy ez a kör a későbbiekben még bővíthet, sőt – a tulajdon alkotmányos funkciójának megfelelően – bővítendő is.

A tulajdonnak ez a „klasszikus” funkciója, az egyéni cselekvési autonómia anyagi megalapozása mellett azonban az alkotmánybírósági gyakorlatban megjelent a tulajdon szociális funkciójának hangsúlyozása is. Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a tulajdon szociális kötöttségei a tulajdonosi autonómia messzemenő korlátozását alkotmányosan lehetővé teszik. Ezt a szociális kötöttséget a testület úgy juttatta érvényre, hogy az Alkotmány 13. § (2) bekezdésében a kisajátításnál irányadó közérdek követelményét rávetítette a 13. § (1) bekezdésben meghatározott tulajdonhoz való jog korlátozására is. Ez a megoldás viszont mind a mai napig jogirodalmi viták középpontjában áll, hiszen az emberi jogokhoz elvileg semmiféle érdek – legyen az akár köz- vagy főleg nyomós magánérdek – nem érhet(ne) fel. A közérdek-fogalom ráadásul igencsak nehezen meghatározható fogalom, így ennek alkalmazása akár parttalanná is duzzaszthatja a tulajdonhoz való alapjog korlátozásának lehetőségét. Ugyanakkor a tulajdonnak ezt a – német Alkotmánybíróság gyakorlatából származó – szociális funkciójából kiinduló felfogását az Európai Unió Bírósága is már több határozatába átemelte, illetve megerősítette. A *Hauer-ügyben* még csak közvetetten, a *Wachauf-ügyben* viszont már *expressis verbis* is kimondta az Európai Bíróság, hogy az alapjogok nem abszolútak, hanem szociális funkciójuk viszonylatában kell őket vizsgálni. Ebből következően ezeknek a jogoknak a gyakorlása korlátozható valamely piac közös szervezétével összefüggésben, ha a korlátozás ténylegesen megfelel a – Közösség által megkövetelt – közérdekű céloknak, valamint nem képez – az elérni kívánt célra tekintettel – aránytalan és elviselhetetlen beavatkozást, sértve ezáltal ezeknek a jogoknak a lényeges tartalmát.

Dolgozatunkban külön fejezetet szántunk annak a kérdésnek a taglalására, hogy a tulajdonhoz való jog mennyiben tekinthető emberi jognak, alapjognak. Ráműtöttünk arra,

hogy ma már szinte valamennyi demokratikus alkotmány, továbbá a nagy, emberi jogokkal foglalkozó dokumentumok, nem beszélve a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatáról, szinte evidenciaként kezelik a tulajdonhoz való jog alapvető emberi jogi jellegét.

Noha a magyar Alkotmánybíróság a tulajdonhoz való jogot – annak alkotmányi elhelyezkedésétől függetlenül – alapjogi rangon kezeli, érdemesnek tartjuk annak tisztázását, hogy mennyiben egyeztethető ez össze a tulajdonhoz való jog korlátozására kialakított „közérdekűségi-tesztel”. Ha egy alapjognak a lényeges tartalmát sértik, onnantól kezdve az már nem alapjog. Az Alkotmánybíróság ugyanis már igen korán leszögezte, hogy egy alapjog korlátozására csak abban az esetben van lehetőség, ha másik alapvető jog vagy szabadság érvényesülése vagy védelme más módon, mint az alapvető jog korlátozása, nem érhető el. Ezt nevezte az Alkotmánybíróság a szükségesség követelményének. A szükségesség mellett azonban az Alkotmánybíróság azt is kimondta, hogy az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlyának megfelelő arányban kell állnia egymással. Ezt nevezte az Alkotmánybíróság arányosságnak. Ha tehát a tulajdonhoz való jog, mint alapjog korlátozásáról van szó, akkor annak korlátozása is csak ennek az alapjogi tesztnek az érvényesítésével hajtható végre, még hozzá oly módon, hogy az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében foglalt lényeges tartalom ezáltal ne sérüljön. Ilyen esetben tehát a pusztán közérdekűségre való hivatkozás véleményünk szerint nem elegendő. Ha viszont a nemzetközi gyakorlatra (is) tekintettel a tulajdonhoz való jog korlátozása kapcsán a közérdekűséget tekintjük elsődlegesnek, akkor ezt célszerű lenne az Alkotmány szintjén deklarálni oly módon, hogy „a tulajdonhoz való jog törvényben meghatározott esetekben közérdekből korlátozható.” Mindettől függetlenül az Alkotmánybíróság nem mondhat le a szükségesség-arányosság vizsgálatáról sem, és a közérdekűségi tesztet is indokolt szigorítani, jelen állás szerint ugyanis a magyar Alkotmánybíróság azt a – nemzetközi gyakorlatban is bevett – felfogást követi, hogy a közérdek meglétét a törvényhozó az esetek nagy részében jobban tudja ítélni. Dolgozatunkban erre több megoldási javaslatot is tettünk.

Ugyanúgy szükségesnek tartanánk az Alkotmánybíróság gyakorlatában az önkormányzat közjogi és magánjogi jogalanyiségének világos elhatárolását. Az Alkotmánybíróság ugyanis az Alkotmány 44/A. §-ban rögzített önkormányzati alapjogokat pusztán hatásköri kérdéssé degradálta, ami viszont nincs tekintettel arra, hogy az önkormányzat nemcsak közjogi, hanem magánjogi jogalany is. Ebből következően az önkormányzatok az Alkotmány 44–44/A. §§-ok szerinti magánjogi-gazdasági jogi tárgyú (vonatkozású) alapjogi helyzetbe is kerülhetnek akár az állammal szemben is. Ennek alapján viszont megítélésünk szerint az önkormányzatokat, mint magánjogi, gazdasági jogi jogalanyokat ugyanolyan alapjogi védelemben kell(ene) részesítenie az Alkotmánybíróságnak, mint bármely más magánjogi gazdasági jogalanyt.

Ugyan első ránézésre úgy tűnhet, hogy az Alkotmánybíróság a tulajdon szociális-jóléti koncepcióját a maga egészében elfogadta, amikor kimondta, hogy a tulajdon szociális kötöttségei a tulajdonosi autonómia messzemenő korlátozását alkotmányosan lehetővé teszik. Ezáltal az állami beavatkozás alkotmányossága megítélésének súlypontja a közérdek, a tulajdon tárgyának közösségi rendeltetése, valamint a tulajdonkorlátozásnak a korlátozás céljával való arányossága lett. Emellett az egyes döntések mélyrehatóbb vizsgálata során azonban az is megfigyelhető, hogy az Alkotmánybíróság a tulajdon „lényeges tartalma” tekintetében már lehetőséget biztosít arra, hogy a bíróság egy – a népszuverenitás révén legitimált – jogalkotó által megalkotott törvényt felülvizsgáljon, és ily módon a jogalkotó hatalmát úgymond ellenőrzés alá vonja. Ezáltal a szociális, jóléti tulajdonkonceptiót az Alkotmánybíróság kiegészítette egy liberális – és politikailag nagyon hatékony – szemlélettel. Az ebben a felfogásban rejlő veszélyek viszont nem hagyhatók figyelmen kívül. A tulajdon szociális jóléti koncepciója ugyanis a tulajdon *egyes személyekhez* való hozzárendelésén alapszik, ám a törvényalkotó – elméletileg – oly mértékig előnyben részesítheti a tulajdon

szociálisan kötött funkcióját, hogy az egyénekhez való hozzárendelés már csak formálisan, deklaratív kifejezésekben marad meg. Ez a megoldás azonban ténylegesen akár a szocialista rendszerből ismert köztulajdoni rendszerhez való visszatéréshez is vezethet. Megfigyelhető, hogy azokban az országokban, ahol a tulajdon szociális-jóléti koncepciója határozza meg a közösség tulajdoni felfogását, a jogalkotónak nagyon óvatosnak kell lenni, hogy ne lépje át ezt a küszöböt, és alávesse magát az ún. „jogalkotási (törvényhozási) önkorlátozásnak”. Amikor azonban a jogalkotó nem tanúsít ilyen önkorlátozást, az Alkotmánybíróságnak kell előtérbe lépni, hogy hatáskörénél fogva rákényszerítse erre a jogalkotót.

Mindezek mellett (illetve mindezek ellenére) dolgozatunkban igyekeztünk rámutatni arra is, hogy most már közel húsz évvel a rendszerváltozást követően a magyar Alkotmánybíróság tulajdonvédelemre vonatkozó gyakorlata – melyre jelentékeny hatást gyakoroltak az amerikai Legfelsőbb Bíróság, illetve még ennél is hangsúlyosabban a német Alkotmánybíróság ezzel kapcsolatos döntései –, összességében megfelel a nyugati demokratikus alkotmányokkal rendelkező államok által kialakított sztenderdeknek, illetve az emberi jogok védelme szempontjából talán ma a legjelentősebbnek számító nemzetközi fórum, a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága által kialakított gyakorlatnak is.

Tézisek

Az értekezés téziseit a következők szerint foglalhatjuk össze:

1. A tulajdonhoz való jog első generációs emberi jog. Ugyan jogirodalmi viták tárgyát képezi, hogy a tulajdonhoz való jog valóban emberi jog-e, illetve egyes álláspontok a második generációs jogok körébe sorolják, kialakulását és funkcióját tekintve a tulajdonhoz való jog az első generációs klasszikus szabadságjogok közé sorolandó.
2. A tulajdonhoz való jog *mint alapjog* azt a védelmi viszony jelenti, amely a természetes és jogi személyeket, mint jogosultakat megvédi az állam jogalkotása révén történő alkotmányellenes beavatkozásától. Formáljogilag azt tekintjük alapjognak, amit az államok többsége – a többi, alapjognak nem minősülő jogosultsághoz képest – fontosabbnak, jelentősebbnek, alapvetőnek fogad el, és a saját alkotmányában ilyenként nevesít. Tartalmilag pedig az alapjog – ahogy az az alapjogok definícióiban általában fellelhető – az egyén (természetes vagy jogi személy) alkotmányjogi-alapjogi jogállását konstituálja és garantálja az államnak az egyén cselekvési szabadságába való behatolásával szemben.
3. A tulajdonhoz való jogot *alanyi alapvető jog*nak kell tekinteni, noha az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján jelenleg inkább *alkotmányos alapvető jog*.
4. A tulajdonhoz való jog viszont a mai, modern demokratikus értékeket tükröző alkotmányos alapjogként csak a rendszerváltozással került be a ma hatályos Alkotmány szövegébe.
5. Az Alkotmánybíróság a kárpótlás-privatizáció kérdésköre kapcsán szembesült először az Alkotmány tulajdonra vonatkozó szabályaival. Ezek az alkotmánybírósági határozatok, nemcsak a tulajdon alkotmányjogi védelme terén, hanem az egész jogrendszer fejlődése szempontjából döntő jelentőségűnek bizonyultak. Az Alkotmánybíróság ugyanis olyan döntéseket is felvállalt, amelyet az Országgyűlés nem tudott – és vélhetően nem is akart – eldönteni. Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy – egy szűk kört, a volt egyházi vagyont és földet kivéve – nincs helye reprivatizációnak, helyette az állami tulajdon privatizációjára és kárpótlásra kerülhetett sor. Magyarországon kívül viszont szinte valamennyi posztkommunista országban megvalósult a reprivatizáció. Ennek jogalapja Magyarországon is meg lett volna.
6. Vitatható az Alkotmánybíróságnak az az álláspontja, hogy a kárpótlás *ex gratia* juttatás. Ez a megoldás ugyanis figyelmen kívül hagyja a korábbi jogosultak (alkotmányjogi) tulajdonvédelemhez való jogát.
7. Alkotmánybíróságnak az *önkormányzati tulajdon vonatkozásában* éles határvonalat kell húznia az önkormányzatok közjogi és magánjogi jogalanyiséga között.
8. El kell választani egymástól a tulajdon – tulajdonjog – tulajdonhoz való jog kategóriáit. Az Alkotmánybíróság határozataiban is el kell választani egymástól az Alkotmány által védett tulajdonhoz való jogot mint alkotmányjogi jogintézményt és a polgári jogi tulajdonjog kategóriáját.
9. A tulajdonhoz való jog alapvetően három részjogosultságot foglal magába:

- a. a tulajdonosi jogállás garantálása
  - b. védelem a polgári jogi tulajdonjog elvonásával szemben (abszolút és feltétlen védelem)
  - c. védelem a polgári jogi tulajdonjog korlátozásával szemben (feltételes és relatív védelem).
10. A tulajdonhoz való jog tartalma egyrészt a polgári jogi tulajdonjog, továbbá a tulajdon funkciójából kiindulva egyéb, az egyének cselekvési szabadságának alapját biztosító szociális jogosultságok, azonban csak az ellenérték fejében járó szolgáltatások.
11. A kisajátítás és a tulajdonhoz való jog korlátozása két külön intézmény. Nem fogadható el az a vélemény, miszerint a kisajátítás a tulajdonhoz való jog korlátozásának szélső esete, mert ebben az esetben ez az alapjog teljesen kiüresedik. A tulajdonhoz való jog a tulajdont védi, a kisajátítás pedig egy közhatalmi aktus.
12. A tulajdonhoz való jog korlátozását a szokásos alapjogi tesztnek, a *szükségességi – arányossági követelményeknek kell alávetni.*
13. A tulajdonhoz való jog korlátozásánál *nem szabad lemondani a szükségesség vizsgálatáról* sem. Mindig a konkrét, adott esetben *várható előnyök és hátrányok mérlegelésével* kell kialakítunk a képet arról, hogy a közérdekre hivatkozás mennyiben állja meg a helyét.
14. Az értékgarancia nem nyújt megfelelő garanciát a tulajdonhoz való jog alkotmányellenes korlátozásával szemben. Az Alkotmánybíróság jogbizonytalanságot teremt azáltal, hogy kiszámíthatatlanná teszi: a testület mikor védi a tulajdon állagát (azaz magát a dolgot vagy vagyoni értékű jogot), és mikor nyújt pusztán értékgaranciát.
15. A jogalkotó a közérdekre hivatkozással jogszabály útján nem biztosíthat az állam, illetve a helyi önkormányzat javára ingatlan tulajdonjogát. Erre a kisajátítás Alkotmányban nevesített közjogi korlátain keresztül van alkotmányos lehetősége.

De lege ferenda javaslatok

Az értekezésben megfogalmazott de lege ferenda javaslataink a következők:

- az Alkotmány is *expressis verbis* rögzítse azt az – Alkotmánybíróság gyakorlatában megjelenő – tételt, hogy „*az alapjogi tulajdonvédelem a polgári jogi tulajdonjog részjogosultságain túl kiterjedhet a tulajdon személyes autonómiát biztosító szerepét átvevő vagyoni jogokra, illetve közjogi alapú jogosítványokra is, amennyiben az összefüggésben áll a saját vagyonnal vagy az értékkeremtő munkával, és a tulajdonos hasznát szolgálja*”;
- az Alkotmány utaljon a tulajdonhoz való jogról szóló rendelkezésében a tulajdon szociális kötöttségére oly módon, hogy „*A tulajdon kötelez, használatának egyúttal a köz javát is szolgálnia kell*”;
- a kisajátítást és a tulajdonhoz való jogot – legalább szakaszszámok tekintetében – az Alkotmányban, az Alkotmánybíróság határozataiban pedig *de facto* is el kell választani egymástól;
- a tulajdonhoz való jog korlátozásával összefüggésben rögzíteni kell, hogy „*A tulajdonhoz való jog közérdekből, a szükségesség és az arányosság alkotmányos követelményének megfelelően korlátozható. A közérdekű korlátozás szükségességének konkrét esetköreit az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával elfogadott törvény határozza meg.*”
- az Alkotmány szintjén le leszögezni, hogy amennyiben a tulajdon megterhelése oly mértékű, hogy ezáltal a tulajdonhoz való jog a funkcióját már nem tudja betölteni, akkor azt az Alkotmány kisajátításra vonatkozó garanciális szabályai alapján kell elbírálni;
- az Alkotmánynak utalnia kell arra, hogy törvény állapítsa meg a nemzeti javaknak azt a körét, amelyek nem magyar állampolgárok tulajdonában nem állhatnak;
- rögzíteni szükséges az Alkotmány szintjén, hogy csak törvény állapíthassa meg a tulajdon azon tárgyainak körét, amelyek az élő és teremtett környezet, valamint a vadon élő fajok védelméről szóló nemzetközi egyezmények és magyar jogszabályok szerint magánszemély tulajdonában nem állhatnak.

Irodalomjegyzék

Felhasznált szakirodalom

ARISZTOTELÉSZ: *Politika*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1969.

AQUINÓI SZENT TAMÁS: *A teológia foglalata. (Summa Theologiae)*. Ford.: Tudós-Takács János. Telosz Kiadó, Budapest, 1994.

ÁDÁM ANTAL (szerk.) *Alapjogok és alkotmányozás. Az emberi jogok szabályozása az új Alkotmányban. Tanulmányok*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézete, Budapest, 1996

BADURA, P.: *Verwaltungsrecht im liberalen und sozialen Rechtsstaat* (Közigazgatási jog a liberális és szociális jogállamban), 1966.

BALOGH ZSOLT: Alapjogi tesztek az Alkotmánybíróság gyakorlatában. In *A megtalált Alkotmány? A magyar alapjogi bírászkodás első kilenc éve*. Szerk. Halmai Gábor INDOK Kiadó, Budapest, 2000, 122 – 144. p.

BALOGH ZSOLT: *Paradigmaváltás lehetőségei a szociális jogok védelme terén*. Jogtudományi Közlöny, 2005, 9. sz.

BALOGH – HOLLÓ – KUKORELLI – SÁRI: *Az Alkotmány magyarázata*. KJK – Kerszöv, 2002.

BÁN TAMÁS: A tulajdon védelme az emberi jogok európai egyezményében. In Halmai Gábor (szerk.): *Család, tulajdon és emberi jogok*. INDOK Kiadó, Budapest, 1999.

B. DALLAGO/G. AJANI/B. GRANCELLI (Ed.): *Privatization and Entrapreneurship in Post-Socialist Countries*, New York, 1992.

BARRY, BRIAN.: The Use and Abuse of „The Public Interest”. In *The Public Interest*. Ed. Friedrich, C. J. New York, 1966.

BEÉR JÁNOS: *Népköztársaságunk alkotmánya normatív jellegéhez*. Az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője, 1960, 2.

BEÉR – KOVÁCS – SZAMEL: *Magyar Államjog*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1960.

BERGER, VINCENT.: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata*. HVG–Orc Kiadó, Budapest, 1999.

BOBVOS PÁL: A szövetkezeti részjegytőke jogi természete. In *Tanulmányok Dr. Domé Mária egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szerk.: VAS JÁNOS. Budapest, 2003, 9.

BOBVOS PÁL: *A termőföldre vonatkozó elővásárlási jog szabályozása*. Acta Juridica et Politica, Tomus LXVI. Fasc. 3., Szerk.: TÓTH KÁROLY, Szeged, 2004.

BÖNKER, F./OFFE, C.: Die moralische Rechtfertigung der Restituion des Eigentums, In *Leviathan, Zeitschr. F. Sozialwissenschaft*, 1994.

BUCHANAN, JAMES: A Pareto-optimalitás érvényessége. In *Piac, állam, alkotmányosság*. KJK, 1992.

BURIÁN LÁSZLÓ – KECSKÉS LÁSZLÓ – VÖRÖS IMRE: *Magyar nemzetközi kollíziós magánjog*, KRIM Bt. Budapest, 2005.

CHANG, H. F.: A Liberal Theory of Social Welfare: Fairness, Utility and the Pareto Principle. *The Yale Law Journal*, 2000, Vol. 110.

CHRONOWSKI NÓRA – DRINÓCZI TÍMEA – PETRÉTEI JÓZSEF – TILK PÉTER – ZELLER JUDIT: *Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok*. (szerk.: Drinóczi Tímea). Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2006.

Corpus Iuris Hungarici Magyar törvénytár (1000–1895) Werbőczy István Hármaskönyve, Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Budapest, 1897.

CSINK LÓRÁNT – RIXER ÁDÁM: *Alkotmányjog és közigazgatási jog*. Novissima Kiadó, Budapest, 2006.

CSINK LÓRÁNT–PACZOLAY PÉTER: *A törvényhozói mulasztás problémái az alkotmánybíráskodásban*. In SZABÓ IMRE (szerk.) *Ius et legitimitas: tanulmányok Szilberek Jenő 90. születésnapja tiszteletére*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2008, 185–198. p.

CSIZMADIA ANDOR (szerk.): *Magyar állam- és jogtörténet*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998.

DEZSŐ MÁRTA – VINCZE ATTILA: *A magyar alkotmányosság európai uniós forrásai*. Szöveggyűjtemény. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.

DEZSŐ MÁRTA – VINCZE ATTILA: *Magyar alkotmányosság az európai integrációban*, HVG-Orac Kiadó, 2006.

DIDEROT, DENIS: Egy filozófus irattárcájából kiszökött töredékek (Ford. Ludassy M.) In LUDASSY MÁRIA (szerk.) *A francia felvilágosodás morálfilozófiája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1975.

DOMOKOS ANDREA: Ultima ratio a szellemi alkotások védelmében. In *Györgyi Kálmán ünnepi kötet* (szerk. Gellér B.) KJK Kerszöv, Budapest, 2004, 149–161.pp.

DOMÉ GYÖRGYNÉ: A szövetkezeti részjegy és üzletrész közös és eltérő vonásai. *Jogtudományi Közlöny*, 1994, 11–12. sz.

DRINÓCZI TÍMEA: *A tulajdonhoz való jog a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában*. In Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, 2004. évi 2. szám, 33 – 60. p.

DRINÓCZI TÍMEA: Az Alkotmány magántulajdonra vonatkozó rendelkezésének és 13. §-ának értelmezése. *Magyar Jog*, 2004/10. sz.

DRINÓCZI TÍMEA: *Gazdasági alkotmány és gazdasági alapjogok*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2007.

DRINÓCZI TÍMEA – FRANK ÁDÁM: Az állami vagyon kezelésének egységesülő jogi szabályozása. *Közjogi Szemle*, 2008. év 4. szám, 14 – 22. p.

EÖRSI GYULA: *Az alkotmány és tulajdonjogunk szocialista jellege*. Jogtudományi Közlöny, 1950.

EÖRSI GYULA: Összehasonlító polgári jog. Jogtípusok, jogcsoportok és a jogfejlődés útjai. Akadémiai, 1975.

ESCHENBACH, JÜRGEN: *Der verfassungsrechtliche Schutz des Eigentums*. Duncker & Humblot, Berlin, 1996.

FÁBIÁN FERENC: *Alkotmány és gazdaság. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata*. 2003, Kézirat

FÁBIÁN FERENC: Alkotmány és tulajdon. In Szabó Imre (szerk.): *Tanulmányok dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Juridica et Politica*. Tomus LXLIX. Fasciculus 1–48. Szeged, 2007, 159 – 177. p.

FÁBIÁN FERENC: Das Recht auf Eigentum. In *Fundamental Rights in Europe and North America*. Nationalbericht „Hungary”. Fundamental Freedoms II. Ed.: Albrecht Weber. National Co-ordinator: Attila Harmathy, Zsolt Balogh. Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands, 2006, 5.

FÓRIKA ZSOLT: A tulajdonhoz való jog az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlatában. A strasbourgi garanciarendszer jelentősége a romániai ingatlanrestitúcióban. In *Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny* 2008. év VI. évf. 8. szám

FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: A római jog története és intézményei, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.

FROWEIN/PEUKERT: *Europäische Menschenrechtskonvention*, EMRK Kommentar, 2. Auflage (1996), Rdnr. 4–20.

GADÓ GÁBOR: Eljárás igazságosság a polgári perben. *Magyar Jog*, 2000/1.

GYÖRFI TAMÁS: A törvényhozó hatalom jogi korlátai. In *Jogbölcseleti előadások*. (Szerk: Szabó Miklós) Miskolc, 1998.

GRÁD ANDRÁS: *Kézikönyv a strasbourgi emberi jogi ítélkezéstről*. HVG–Orac, 2000.

HALFINA, L.: *A személyi tulajdonjogról a kommunizmus általános kibontakozása építésének időszakában*. Külföldi Jogi Cikkyűjtemény, 1961.

HALMAI GÁBOR – TÓTH GÁBOR ATTILA (szerk.): *Emberi jogok*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

HAMZA GÁBOR: *Az európai magánjog fejlődése*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002.

HAMZA GÁBOR: *The Subsequent Fate of Roman Law in a Comparative Approach* (Reading Materials), Eötvös Kiadó, 2007.

HAMZA GÁBOR–NÓTÁRI TAMÁS: *Mit hoz a múlt? Jog- és kultúrtörténeti tanulmányok I.* Budapest, 2006.

HARMATHY ATTILA: A tulajdonjog alkotmányos védelme. *Jogtudományi Közlöny* 1989, 5. sz.

HARRIS/O'BOYLE/WARWICK: *Law of the European Convention on Human Rights* (1995)

HECKER, DAMIAN: *Eigentum als Sachherrschaft – zur Genese und Kritik eines besonderen Herrschaftsanspruches*, Paderborn, 1990.

HEGEL, GEORG WILHELM FRIEDRICH.: *A jogfilozófia alapjai.* (Fordította: Szemere Samu) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.

HEINSOHN, G./STEIGER, O.: Eigentum und Systemtransformation, In *J. Hölscher u. a.*, Bd. 2, Marburg, 1994.

HERR, H./WESTPHAL, A. (Hrsg.): *Transformation in Mittel- und Osteuropa – Makroökonomische Konzepte und Fallstudien*, Frankfurt/New York 1993

HESSE, KONRAD: *Grundzüge des Verfassungsrechts der Bundesrepublik Deutschland*, Neudruck der 20. Auflage, C. F. Müller Verlag, Heidelberg, 1999.

HOBBS, THOMAS: *Leviatán vagy az egyházi és világi állam anyaga, formája és hatalma.* Fordította Vámosi Pál. Magyar Helikon Kiadó, 1970.

HOLLÓ ANDRÁS – BALOGH ZSOLT (szerk.): *Az értelmezett alkotmány.* Magyar Hivatalos Közlönykiadó. Budapest, 2000.

HÖLSCHER, J.: Privatisierung und Privateigentum, In J. Hölscher, A. Jacobsen, H. Tomann, H. Weisfeld: *Bedingungen ökonomischer Entwicklung in Zentralosteuropa*, Bd. 4, Marburg 1996

JAKAB ANDRÁS (szerk.): *Az Alkotmány Kommentárja.* Századvég Kiadó, Budapest, 2009.

JHERING, RUDOLPH VON: *Der Zweck im Recht*, Lipcse, 1877. (2. kiadás 1884)

KÁMY GYULA: A szövetkezeti üzletrész jogi természete. *Gazdaság és Jog*, 1995, 4. sz.

KAPA MÁTYÁS: *Hitelezővédelem a bírósági végrehajtásban.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006.

KAPLOW, L. – SHAVELL, S.: Notions of Fairness Versus the Pareto Principle: On the Role of Logical Consistency. *The Yale Law Journal*, 2000, Vol. 110.

KIS JÁNOS: Alkotmánybíráskodás a mérlegen. In *Alkotmányos demokrácia.* INDOK, 2000.

KISS BARNABÁS: Az alapjogok korlátozása és a közérdek. In *Tanulmányok Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára.* (Szerk. Tóth Károly) Szeged, 2007.

KISS BARNABÁS: A svéd alkotmányfejlődés főbb elemei. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica*, 1991. (40. Tom.) 1-26. Fasc. 167–177. p.

KISTELEKI – LÖVÉTEI – NAGYNÉ – RÁCZ – SCHWEITZER – TÓTH: *Egyetemes állam- és jogtörténet Ókor – feudális kor*, HVG-ORAC, Budapest, 1998.

KISTELEKI – LÖVÉTEI – NAGYNÉ – POMOGYI – RÁCZ: *Egyetemes állam- és jogtörténet Polgári kor*. HVG-ORAC, Budapest, 2002.

KONDOROSI FERENC: *Jogalkotás a XXI. század hajnalán*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. Budapest, 2007.

KOVÁCS ISTVÁN: *A szocialista alkotmányfejlődés új elemei*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1962.

KOVÁCS ISTVÁN [szerk.]: *Az európai népi demokráciák alkotmányai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1985.

KOVÁCS ISTVÁN: *Magyar Alkotmányjog I.* JATE Kiadó, Szeged, 1990.

KOVÁCS ISTVÁN: *Magyar Államjog II.* JATE Kiadó, Szeged, 1989.

KOVÁCS ISTVÁN – SZABÓ IMRE: *Az emberi jogok dokumentumokban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980, Második kiadás.

KOVÁCS ISTVÁN – TÓTH KÁROLY: *Az októberi dekrétumok és az első szovjet alkotmány*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1980.

KOVÁCS ISTVÁN – TÓTH KÁROLY (szerk.) *Nyugat-Európa legújabb alkotmányai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990.

KÖRTVÉLYESI ZSOLT: A kisajátítás mint a tulajdonhoz való jog korlátozása közérdekre való hivatkozással. In *Közérdek és Közigazgatás*. (Szerk.: Szamel Katalin) MTA Jogtudományi Intézet, Budapest, 2008, 183 – 233. p.

KÖTTGEN, ARNOLD: Eigentumspolitik als Gegenstand von Tarifverträgen in verfassungsrechtlicher Sicht (Tulajdonpolitika, mint a tarifaszerveződések tárgya alkotmányjogi felfogásban), In G. LEBER: *Vermögensbildung in Arbeitnehmerhand* (Vagyonképzés a munkavállalók kezében), 1965.

KUKORELLI ISTVÁN (szerk.): *Alkotmánytan I.*, Osiris Kiadó, Budapest, 2007.

KUKORELLI ISTVÁN: *Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban*. Századvég Kiadó, Budapest, 2006.

KUSS, K.-J.: *Unternehmensumwandlung und Privatisierung in Osteuropa*, Berlin, 1993.

LÁBADY TAMÁS: *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2002.

LÁBADY TAMÁS: A tulajdonvédelem változása az Alkotmánybíróság gyakorlatában. In *Tíz éves az Alkotmánybíróság*. Alkotmánybíróság, 2000, Szerk. Bitskey Botond

LENKOVICS BARNABÁS: *A fenntartható tulajdoni alapokról*. Civil Akadémia Alapítvány, Budapest, 2009.

LENKOVICS BARNABÁS: *Magyar polgári jog. Dologi jog*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2001.

LOCKE, JOHN: *Értekezés a polgári kormányzat igazi eredetéről, hatásköréről és céljáról*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1986.

LONTAI ENDRE: *Magyar polgári jog. Szellemi alkotások joga*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998.

MANNHEIM KÁROLY: *A konzervativizmus*. Ford.: Kiss Endre. Cserépfalvi, 1994.

MAUNZ, TH.: Wandlungen des verfassungsrechtlichen Eigentumsschutzes, BayVerwBl., 1981

MENYHÁRD ATTILA: *A tulajdon alkotmányos védelme*, Polgári Jogi Kodifikáció. 2004/5–6. 24, 27. p. és Balogh Zsolt, In BALOGH ZSOLT, HOLLÓ ANDRÁS, KUKORELLI ISTVÁN, SÁRI JÁNOS (szerk.): *Az Alkotmány magyarázata*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002.

MEZEY BARNA – SZENTE ZOLTÁN: *Európai alkotmány- és parlamentarizmus-történet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

MONTESQUIEU, CHARLES-LOUIS DE SECONDAT: *A törvények szelleméről*. (De l' Esprit des Lois) Osiris – Attraktor, Budapest, 2000, Ford.: Csécsey Imre

NÓTÁRI TAMÁS: *Comments on the Origin of the legis actio sacramento in rem*. Acta Juridica Hungarica 47., 2006/2.

NÓTÁRI, TAMÁS: Die Lanze als Macht- und Eigentumssymbol im antiken Rom. In *Jogtörténeti tanulmányok IX*. Szerk. Jusztinger J.–Pókecz-Kovács A. Pécs, 2008.

NÓTÁRI TAMÁS: Duellum sacrum – gondolatok a legis actio sacramento in rem eredete kapcsán. *Állam- és Jogtudomány* 47., 2006/1.

NÓTÁRI TAMÁS: *Jog, vallás és retorika. Studia Mureniana*. Szeged, Lectum, 2006.

NÓTÁRI, TAMÁS: The Spear as the Symbol of Property and Power in Ancient Rome. *Acta Juridica Hungarica* 48., 2007/3.

NYÍRŐ JÓZSEF (szerk.): *A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Alkotmánya (Alaptörvénye)*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977

OSWALD, I.: Kein Ende des Tunnels? Kritischer Kommentar u Claus Offes Ansatz zur politischen Transformation in Osteuropa, In H. Roggemann/H. Sunhaussen (szerk.), *Umgestaltungsprozesse in den postsozialistischen Ländern, Multidisziplinäre Abhandlungen des Osteuropa-Instituts der Freien Universität Berlin*, Berlin 1996

PAP TIBOR: *A személyi tulajdon kérdése a szovjet jogban és fejlődése a népi demokráciák alkotmányainak tükrében*. Jogtudományi Közlöny, 1949.

PENDLETON, H.: *The Politics of Democracy*. New York, 1965.

PENNOCK, J. R.: The One and the Many: A Note on the Concept. In *The Public Interest*. Ed. Friedrich, C. J. New York, 1966.

PETRÉTEI JÓZSEF: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei*. Dialog Campus Kiadó, Budapest – Pécs, 2009.

PODLECH, ADALBERT: *Eigentum Entscheidungsstruktur der Gesellschaft, Der Staat*, 1976.

POKOL BÉLA: Posner gazdasági jogelmélete. *Gazdaság és Jog*, 2000, 9–10. sz.

POKOL BÉLA: *Jogelmélet. Társadalomtudományi trilógia II*. Századvég Kiadó, Budapest, 2005.

POKOL BÉLA: *Középkori és újkori jogtudomány*. Dialog Campus Kiadó, 2008.

POSNER, R. A.: *The Costs of Enforcing of Legal Rights. East European Constitutional Review*, 1995, No. 3.

PULAY GÁBOR: *Alkotmányok – Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Német Szövetségi Köztársaság, Francia Köztársaság, Olasz Köztársaság; A Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézete Jogösszehasonlító Osztályának Kiadványai*, Budapest, 1972.

RÁCZ ATTILA: *Alapvető jogok és kötelességek*. BKÁE Jegyzet, Budapest, 1998.

RÁCZ ATTILA: *Alkotmányjogi alapok*. BKÁE Jegyzet, Budapest, 1998.

REINHARDT BRANDT: *Eigentumsheorien von Grotius bis Kant*. Frommann-Holzboog, Stuttgart-Bad Cannstatt, 1974.

RENÉ DAVID: *A jelenkor nagy jogrendszerei. Összehasonlító jog*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977.

RIESE, H.: *Bausteine einer Makrotheorie der Transformation*, In H. Herr/A. Westphal,

RITTSTIEG, HELMUT: *Eigentum als Verfassungsproblem. Zu Geschichte und Gegenwart des bürgerlichen Verfassungsstaates*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1975.

ROGGEMANN, HERWIG (Hrsg.): *Eigentum in Osteuropa. Rechtspraxis in Ost-, und Ostmittel- und Südosteuropa mit Einführungen und Rechtstexten*. Berlin Verlag, Arno Spitz GmbH. Berlin, 1996.

ROGGEMANN, HERWIG: Wandel der Eigentumsordnung in Osteuropa, In *Recht in Ost und West* (Folyóirat), 1993.

ROGGEMANN, HERWIG: Unternehmensumwandlung und Privatisierung in Osteuropa und Ostdeutschland, In *Rech in Ost und West* (folyóirat), 1992.

ROOK, DEBORAH: *Property Law and Human Rights*. Blackstone Press, London, 2001.

SAJÓ ANDRÁS: A közérdek-fogalom (Értelemadási kísérlet). In *Van és legyen a jogban. (Tanulmányok Peschka Vilmos 70. születésnapjára)*. KJK MTA Jogtudományi Intézet, Budapest, 1999.

SAJÓ ANDRÁS (szerk.): *Alkotmányosság a magánjogban*. Complex Kiadó, Budapest, 2006.

SAJÓ ANDRÁS: A materiális természetjog árvái, avagy hogyan védi Alkotmánybíróságunk az elesetteket. *Magyar Jog*, 1996, 4. sz.

SAJÓ ANDRÁS: *Az önkorlátozó hatalom*. KJK MTA ÁJI, Budapest, 1995.

SAMU MIHÁLY: *Az államtudomány szakágazatai, államjog és államigazgatási eljárásjog*. Állam és Igazgatás, 1967.

SÁNDOR ISTVÁN: A tulajdonjog szabályozása Nyugat-Európában a XX. század második felében. In *A tulajdoni rendszer változásai a XX. század végére*. Szerk. Török Gábor. MTA Jogtudományi Intézet, 2001.

SÁRI JÁNOS – SOMODY BERNADETTE: *Alapjogok. Alkotmánytan II*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 4. átdolgozott kiadás.

SÁRKÖZY TAMÁS: *A privatizáció joga Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.

SÁRKÖZY TAMÁS: A tulajdonviszonyok átalakulása. In *A hatékonyabb kormányzásért (avagy egy technokrata reménytelen bozótharca az államapparátussal és a politikával szemben)*. Magvető, 1996.

SÁRKÖZY TAMÁS: *Indirekt gazdaságirányítás, vállalati árutermelés és a tulajdonjog*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.

SCHROEDER, F.-C.: Grundbegriffe und Formen der Privatisierung in Osteuropa, In *Wirtschaft und Recht in Osteuropa* (folyóirat), 1995.

SCHUBERT, G.: *The Public Interest: A Critique of the Theory of the Political Concept*. Glencoe, 1960.

SCHWAB, DIETER: *Eigentum*, In Böckenförde, Ernst-Wolfgang (Hrsg.): *Moderne deutsche Verfassungsgeschichte*, Köln, 1972.

SENDER, H.: *Zum Wandel der Auffassung vom Eigentum*, DÖV 1974

SIEBERT, H. (szerk.): *The Transformation of Socialist Economies*, Tübingen 1992

SMITH, ADAM: *A nemzetek gazdagsága*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1959.

SÓLYOM LÁSZLÓ: Anmerkungen zur Rezeption auf dem Gebiet der wirtschaftlichen und sozialen Rechte aus ungarischer Sicht, in: *Frowein, Jochen Abr. / Marauhn, Thilo (Hrsg.), Grundfragen der Verfassungsgerichtsbarkeit in Mittel- und Osteuropa*, Heidelberg, 1998.

SÓLYOM LÁSZLÓ: *A személyiségi jogok elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1993.

SÓLYOM LÁSZLÓ: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

SÓLYOM LÁSZLÓ: Polgári jogi kérdések az Alkotmánybíróság gyakorlatában. In *Az Alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*. Osiris Kiadó, 2001.

SOMOGYVÁRI ISTVÁN – KISFALUDY ZOLTÁN (szerk.): *Az Országgyűlés Alkotmány-előkészítő munkájának dokumentumai*, 1994-1998. 2. kötet. Parlamenti Módszertani Iroda, 1998.

SONNEVEND PÁL: A tulajdonoz való jog. In *Emberi jogok*. Szerk. Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 637 – 669. p.

SONNEVEND PÁL: Szociális jogok, bizalomvédelem, tulajdonvédelem. In *A megtalált Alkotmány? A magyar alapjogi bíráskodás első kilenc éve*. Szerk. Halmai Gábor. Indok Kiadó, 2000, 354 – 379. p.

SOÓS KÁROLY ATTILA: *Rendszerváltás és privatizáció*. Corvina Kiadó, Budapest, 2009.

STERN, KLAUS: *Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland*. Band III/1 Allgemeine Lehren der Grundrechte. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1988.

SÜVEGES MÁRTA: Az üzletrész, az üzleti vagyoni illetőség és az alapjogok szabályozása a hatályos német jogban. *Magyar Jog*, 1996, 6. sz.

SVETOZAR PEJOVICS: *A tulajdonjogok közgazdaságtana*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1992.

SZABÓ IMRE: *A szocialista jog*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963.

SZABÓ IMRE: *Ember és jog*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987.

SZAMEL KATALIN (szerk.): *Közérdek és Közigazgatás*. MTA Jogtudományi Intézet, Budapest, 2008.

TAKÁCS ALBERT: Szociális jogok In *Emberi jogok*. Szerk. Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

TAKÁCS ALBERT: A közjog és a magánjog összefüggésének államelméleti és jogfilozófiai kérdései. In *Jogállam* 1994, 3–4 szám

TANKA ENDRE: Az értékalapú földpolitika intézményi érvényesítése. In VARGA DOMOKOS GYÖRGY (szerk.) *Magyar Nemzetstratégia*. Magyar Konzervatív Alapítvány, Püski Kiadó Kft., Budapest, 2008

TANKA ENDRE: *Elsajátítás és szövetkezeti tulajdon*, Szövetkezeti Kutató Intézet, Budapest, 1988.

TANKA ENDRE: *Föld és elsajátítás*. Agroinform, Budapest, 1999.

THIEME, H.J. (Hrsg.): *Privatisierungsstrategien im Systemvergleich*, Berlin 1993

TÓTH KÁROLY (szerk.): *Kelet-Európa új alkotmányai*. JATE Állam- és Jogtudományi Kar Alkotmányjogi Tanszék, 1997.

TÖRÖK GÁBOR (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata II. Dologi jog*. Budapest, 2006.

TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – BADÓ ATTILA: *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005.

VAN BANNING, T.R.G.: *The Human Right to Property*. Intersentia, Antwerpen–Oxford–New York, 2002.

VANDENBERGHE, H. (szerk.) *Property and Human Rights*. Die Keure – La Charte, Brugge, 2006.

VAN DIJK/VAN HOOFF: *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, 3. kiadás (1998)

VÉKÁS LAJOS: A tulajdonviszonyok és az Alkotmány. In *Alkotmány és alkotmányosság* (szerk.: Kovács István) Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989, 85–94. p.

VÖRÖS IMRE: Az állami tulajdon az alkotmányjog szempontjából. *Gazdaság és Jog*, 1994, 1. sz.

VÖRÖS IMRE: *A tulajdonhoz való jog az alkotmányban*, Acta Humana 1995, 18–19. szám

VÖRÖS IMRE: A tulajdonhoz való jog az Alkotmányban – és az önkormányzatok tulajdonjogi helyzete. In *Jogi Tájékoztató Füzetek elhangzott szakmai előadásokról*. (34. szám) Budapest, 1996. Szerkeszti és kiadja a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Jogi Tagozata.

VÖRÖS IMRE: A tulajdonhoz való jog és az önkormányzatok. *Önkormányzati füzetek*, 10. Budapest, 1994.

VÖRÖS IMRE: *Dixi et salvavi*. Különvélemények, párhuzamos indokolások. Logod Bt., 2000.

WAGNER, ADOLPH: *Grundlegung der politischen Oekonomie* (A politikai gazdaság alapjai), 2. kötet: Volkswirtschaft und Recht (Népgazdaság és jog), 3. kiadás, Lipcse, 1894.

WEBER, MAX: *Gazdaság és társadalom*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967.

WEBER, MAX: *Jogszociológia /Gazdaság és társadalom. A megértő szociológia alapvonalai* 2/2.köt. A gazdaság, a társadalmi rend és a társadalmi hatalom formái. Ford.: Erdélyi Ágnes, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1995.

WELLER MÓNIKA: Az Alapjogi Karta és a Polgárok Európája. In *Fundamentum*. 2000. 4. szám, 77 – 82. p.

WENDT, RUDOLF: zu Art. 14 GG, Rn. 26, 598. p., In Michael Sachs (Hrsg.): *Grundgesetz, Kommentar*. 2. Aufl. (1999, München, Beck Verlag)

WIPFELDER, H.-J.: Die grundrechtlichen Eigentumsgarantie im sozialen Wandel, In *Festschrift für Günther Küchenhoff*, 1972

WOLFF, MARTIN: Reichsverfassung und Eigentum. In *Festgabe für Wilhelm Kahl* (1923), IV. rész

ZÉTÉNYI ZSOLT (szerk.) *A történeti alkotmány. Magyarország ősi alkotmánya*. Magyarorszáért Kulturális Egyesület, Budapest, 2009.

Internetes hivatkozások

AIDA GRGIĆ – ZVONIMIR MATAGA – MATIJA LONGAR – ANA VILFAN: *The right to property under the European Convention on Human Rights. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights and its protocols*. Human rights handbooks, No. 10., Council of Europe, 2007.
http://book.coe.int/sysmodules/RBS_fichier/admin/download.php?fileid=2994 2007-08-02

CSINK LÓRÁNT–PACZOLAY PÉTER: *A törvényhozói mulasztás problémái az alkotmánybíráskodásban*. Magyar nemzeti jelentés az alkotmánybíróságok XIV. konferenciájára. 6. p. (http://www.lrkt.lt/conference/Pranesimai/omissionHUN_hu.doc 2009-07-30)

EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK honlapja: <http://www.echr.coe.int/echr/>

Ezer év törvényei (www.1000ev.hu)

HILLER, KINGA: *Eigentumsgarantie und Eigentumsverständnis in der Rechtsprechung des Ungarischen Verfassungsgerichts unter vergleichender Berücksichtigung der Rechtsprechung des Supreme Court der USA und des deutschen Bundesverfassungsgerichts* [Diss. FU Berlin] (www.diss.fu-berlin.de/2004/142/indexe.html 2007-06-22)

HÖRÖMPÖLI-TÓTH LEVENTE: *A tulajdonjog garanciái európai és nemzeti szinten: kiegészítés vagy konkurencia? Avagy a tulajdon védelme az Emberi Jogok Európai Egyezményében*,

illetve a német jogrendszerben. Jogi Fórum, 2002. január 25., 23. p.
(www.jogiforum.hu/publikaciok/53 2007-06-21)

H. SZILÁGYI ISTVÁN: *A marxista társadalomtudományi fogalmak használhatatlansága*
(<http://jesz.ajk.elte.hu/hszilagyil6.html> 2009-06-25)

JAKAB ANDRÁS: *A szocializmus jogdogmatikai hagyatéka*. Jogelméleti Szemle. 2003/4. szám.
(<http://jesz.ajk.elte.hu/jakab16.html> 2009-08-03)

MARX, KARL: *Gazdaság-filozófiai kéziratok 1844-ből*. (Ökonomisch-philosophische Manuskripte aus dem Jahre 1844) A marxizmus-leninizmus klasszikusainak kiskönyvtára 27. (Sajtó alá rendezte a marxizmus-leninizmus klasszikusainak szerkesztősége).
<http://mek.oszk.hu/04500/04532/04532.pdf> 2009-07-29

MÁRTON MIKLÓS: *Hegel etikai gondolkodása* (Allen W. Wood: "Hegel's Ethical Thought")
<http://jesz.ajk.elte.hu/marton2.html> 2007-12-08

MUSGRAVE, RICHARD A.: *A Public Finance és a Finanzwissenschaft hagyományainak összevetése I.* (www.koz-gazdasag.hu/images/stories/2per3/8-musgrave.pdf 2007-12-08)

POKOL BÉLA: Constitutionalization and the Political Fighting through Litigation. *Jogelméleti Szemle*, 2002/1.szám <http://jesz.ajk.elte.hu/pokol92.html> 2009-07-29

SONNEVEND PÁL – SALÁT ORSOLYA: A tulajdonhoz való jog. *Századvég-szövegelő*, 2007.év 4. szám (46. szám) <http://www.szazadveg.hu/kiado/szveg/46sonnevend.pdf> 2008-11-25

STEPHENS, GEORGE M.: *John Locke: His American and Carolinian Legacy*. A Locke Alapítvány által kiadott tanulmány. www.johnlocke.org/about/legacy.html

SZIGETI PÉTER: *A marxista jogelmélet funkcionalitása Magyarországon (1963–1988 között)*. *Jogelméleti Szemle* 2003/4. szám. <http://jesz.ajk.elte.hu/szigeti16.html> 2009-08-28

The constitutional protection of the right to property

Thesis of the Phd Dissertation

Dr. András Téglási

University of Szeged
Doctoral School of Law and Political Science
2011

Consultant
Dr. Károly Tóth University professor

The motivations to the choice of the subject, the aim and structural layout of the dissertation and the applied research methods

As I was choosing the subject for my dissertation, I had two guiding principles in front of me: I tried to choose an actual subject-matter, which is interesting both for the people of science and for average persons. At the same time I tried to find questions, not so-called “gnawed bones”, which were subject-matters of a lot of published essays and monographs. I feel I reached my aims, because the conception of “property” has a meaning for everybody; however, it has one meaning for a worker and completely another one for a judge of the Constitutional Court. I believe that all opinions and viewpoints should be taken into account when one prepares a scientific dissertation.

The dissertation has the aim to describe and analyze the jurisprudence of the Hungarian Constitutional Court formed in relation to the right to property as guaranteed in the Art. 13 of the Constitution. The Hungarian Constitutional Court is considered to be a relatively new institution compared to the other West-European Constitutional Courts, such as the Federal Constitutional Court of Germany (Bundesverfassungsgericht) and, consequently, it could not have as many cases (it had no possibility for that either) during its functioning in the past two decades, as either the Constitutional Court of Germany or the European Court of Human Rights in Strasbourg. As regards the right to property, we can establish that the jurisprudence being outlined from the decisions handed down in the relatively small number of cases submitted to the Hungarian Constitutional Court is far less clear even after two decades than those of the above mentioned two Courts. In order to eliminate that, the Hungarian Constitutional Court strove to lift several solutions from the decisions of those two courts for elaboration of its own judgments. That is the cause of the similarities to the German practice and to the one of Strasbourg, which is what I endeavour to show as thoroughly as possible in my paper.

Basically, the dissertation focuses on the jurisprudence of the protection of property ownership in Hungary. In addition to the decisions of the Hungarian Constitutional Court, I also mention the most important decisions of the Constitutional Court of Germany and the U. S. Supreme Court which serve as guidelines without going into details of the practices of these judicial forums, as they are subjects of separate papers.¹⁰ I followed a similar approach in relation to the case-law of the European Court of Human Rights in Strasbourg and that of the European Court of Justice in Luxembourg with one primary difference: namely, a separate, however very brief, part is dedicated to the judgments of these courts. The reason of this difference is that while the German or American case-law is only non-binding persuasive authority for the functioning of the Hungarian Constitutional Court, the decisions of the latter

---

¹⁰ The practices of the protection of property ownership in Germany and in the U. S. with a comparison to the Hungarian Constitutional Court, as well, are analyzed in detail e. g. by KINGA HILLER: *Eigentums garantie und Eigentumsverständnis in der Rechtsprechung des Ungarischen Verfassungsgerichts unter vergleichender Berücksichtigung der Rechtsprechung des Supreme Court der USA und des deutschen Bundesverfassungsgerichts* [The ownership guarantee and the political-philosophical conception of property in the jurisdiction of the Hungarian Constitutional Court with a comparative view at the jurisdiction of the U.S.-Supreme Court and the German Federal Constitutional Court.] [Diss. FU Berlin] (www.diss.fu-berlin.de/2004/142/indexe.html) 22-06-2007). The description of the related case law of the Court of Strasbourg compared to the German case law e. g. see HÖRÖMPÖLI-TÓTH LEVENTE: *A tulajdonjog garanciái európai és nemzeti szinten: kiegészítés vagy konkurencia? Avagy a tulajdon védelme az Emberi Jogok Európai Egyezményében, illetve a német jogrendszerben.* [The guarantees of the right to property at the national level and at European one: A Complement or Rivalry?] Jogi Fórum, 25 January, 2002., p 23. (www.jogiforum.hu/publikaciok/53) 21-06-2007

two authorities are also legally binding for Hungary as result of the international agreements establishing them.

Consequently, with regard to the applied methods, I particularly emphasize the method of comparison in addition to the methods of description and dogmatic analysis.

The *aims* of my dissertation are to give a comprehensive view of the practice of the Hungarian Constitutional Court in relation to the constitutional right to property, to evaluate it using methods of analysis of decisions and criticism in a complex way, to point out its contradictions and deficiencies, and to formulate recommendations for the future in relation to it.¹¹ Taking into account that, even though the provision of the Constitution is fairly laconic in relation to the regulation of property, I formulate also *de lege ferenda* recommendations¹² related to the text of the Constitution, at the points where I find them reasonable.

During the research I endeavoured to make a comprehensive elaboration of the Hungarian specialized literature comprising relatively few works. In addition to the analysis of the primary sources (decisions of the Constitutional Court), I strove to also address foreign research works connected to the subject-matter and to use them for the dissertation. I used sources of specialized literature published both in printed form and on the Internet when quoting specialized literature. I considered as sources on the Internet only those which were published on the Internet alone, in that they do not have any other printed form. The laws, including international agreements, Constitutions of foreign countries are usually accessible from printed sources, in addition to the Internet. In such cases I referred to the printed sources, not to the ones on the Internet. The reasons of this is that this principle is followed in guides for authors of several scientific journals on the one hand and on the other hand, everything can be found on the Internet with the help of the modern searching programs during a few minutes, which is not true at all for the printed sources. While making references, I consider it important to look up or retrieve the referred works of specialized literature at any later point of time. It is uncertain in case of home pages on the Internet, because it is not certain that a document present now on a certain website will remain there in the future in the same form or anyway.

I made a complete resume of the scientific results disclosed and established in the dissertation at its end in addition to the “partial summaries” made in connection with the individual chapters.

On the base of the critiques and remarks done on the discussion at the office,¹³ I made the following significant changes to my dissertation.

Some people remarked in relation to the structure of the dissertation that it would be advantageous to make clear definitions of the basic concepts right at the beginning of the dissertation, in the first chapter. Accordingly, the first chapter comprises the most important theoretical establishments of principles relating to the protection of property by the Constitution.

However, the legal historians did not criticize, but some lawyers of constitutional law severely criticized, the reason for the existence of the part describing the ancient times and the Middle Ages in the dissertation regarding the constitutional protection of property. I still believe that we can speak about the constitution not only from the beginning of the bourgeois era but also from the commencement of the first written constitutions. Yet, to avoid disputes of legal literature and to avoid surpassing the extent limit, these parts were deleted from the

---

¹¹ This is what the Latin calls “*de lege ferenda*” recommendations, which literally means: “what the law ought to be (as opposed to what the law is)”

¹² “*de lege ferenda*” recommendations literally means: “what the law ought to be (as opposed to what the law is)”.

¹³ The discussion at the office took place at the University of Szeged Faculty of Law and Political Science on 23 September 2010 at 12.00 p.m.

dissertation. I complemented my dissertation instead – in accordance with the remarks expressed on the discussion at the office – with an international outlook of an extended spectrum including the system of property protection of the European Union. I also examined how the right to property can be inserted in the context of the Hungarian Constitution, i. e. what is the relation between the Art.13 of our Constitution and the other provisions of our constitution.

The manuscript of the dissertation was finally closed on November 30, 2010, but the dissertation takes into consideration the laws, decisions of the Constitutional Court, studies and scientific papers which have appeared until the discussion at the office i. e. until September 13, 2010, with some exceptions. I have made references to the changes that appeared after the discussion at the office but before the final closing of the manuscript in footnotes, but I did not insert them in the main body of the text taking into regard the limits of size and time¹⁴.

I believe that my dissertation earns approval of all people who helped the creation and development of my dissertation by their confidence – not only the excellent representatives of the science of civil and constitutional law but everybody will benefit from it, who conducts research on this topic or only takes an interest in it.

Introduction

The right to own and deal with property is without doubt one of the most fundamental of all rights of any democratic society and it plays a key role both in the life of individual persons and in the economy as a whole. The question is not only whether property rights are some of the most important for such a society but whether they are the most important one for determining the existence of human freedom. In fact, the history of the human society up to now can be also viewed as one of fights for and against property. The current order of property rights decisively determines the character of a particular social and economical structure and the regulation of property rights also appears as one of the determinative elements of the sovereignty of the State. Simultaneously, property rights ensures the domination of individuals, as well as the community itself and the State, over the material goods and the resources. It also determines the distribution of goods, as well. The various forms of property rights and their regulation reflects the inherent values embodied in a particular era or society and, of course, their changes and development. Consequently significant differences arise from time to time as a result of social and political changes, as well as those of communal life which take place in a particular society and how the system of property rights itself is adapted to those circumstances. In addition, the concept of property ownership and its associated meaning regarding inherent rights and limitations has always been the focus of discussion in legal literature, fundamentally influenced by the individual historical periods, as well as by political tendencies.

Property rights, arising from an absolute characteristic which excludes co-extensive rights of third persons requires *eo ipso*¹⁵ protection: in other words, without protection of legally acquired goods, intellectual property and real estate rights, the autonomy and independence of the individual would be violated. Different means of the protection of property rights have been developed throughout history. The most typical one is when the owner averts the attacks

---

¹⁴ It is the Rules for Earning Doctoral Degree, which prescribes obligatorily the size of 15 author's sheet as the limit which plays a significant role in the formation of final variant and in abridging the part about history. Consequently the present dissertation complies with that and all requirements prescribed by the Rules for Earning Doctoral Degree.

¹⁵ A Latin phrase meaning „in itself”

against his or her property using his or her own rightful authority, which could mean the return to the principle of “*bellum omnium contra omnes*”.¹⁶ That is the reason why the State has always striven to help property owners with the available means of law to thwart unlawful attacks against those interests. During the development of the classical private law, the means of public law and private law (i.e. criminal and the civil law), however, were not separated. Penalties were adapted to the point of criminality (not merely to extent of damage caused to the property interests themselves). Often, in addition to the penalties of pecuniary character, penalties were imposed of a personal character (e. g. cutting the hand off). The multitude of means developed for protection of property rights up to the present time has been formed only one or two centuries ago, as result of the development of rights during thousands of years. Yet, this development has not been closed. It is the criminal law which provides one of most effective defences against the most severe attacks against property rights, penalizing the culprit by punishing both severe and less grave acts as contraventions of societal norms. If the behaviour causing damage to the property does not reach the level of a criminality, it is presumably not dangerous to society such that the damaged person can adequately seek redress through claims in the framework of civil law.

During history it became clear that property of individuals should be protected not only against other individuals, but against the arbitrary interference by the State as well. Consequently, the requirements formulated as principles of constitutionality by modern societies sprang up on the basis of an established bourgeois society founded on the freedom to own and deal with various categories of property. Thinking about the historical antecedents of the bourgeois society, it is clear that the current government could create rights essentially at any time, to interfere with property rights, i.e. to intervene in the relations of property owners, including those of individuals, and it did so. As an example, considering the rather ancient possibility of fiefs being taken back during the Middle Ages, the State had an asserted right to withdraw granted property rights even in very early times. Another more extreme example is the position of Grand Viziers (who were essentially slaves) in the Ottoman Empire of the Middle Ages so the State (embodied by the sultan) could by a simple order effectively deprive them of their life and property at any time in this way. These are historical prototypes of the apparition of classical bourgeois property where the State – in accordance with the comprehension of that age – could intervene, according to law, in the individual property rights and associated relations with the State and third parties so the State could deprive individuals of their basic property rights with or without just cause. As an answer to that situation, the concept eventually developed that the State should protect and guarantee the right to own and deal with property not only in the relations between its citizens (in private law) but also in the relation between the State and its citizens, primarily in regard to public law, in the first place as an element of fundamental constitutional rights on the Constitutional level. Consequently, the protection of property rights at constitutional level appears simultaneously with the development of limitations on the power of State to intervene in such rights.

Consequently the bourgeois society refused the omnipotence of the State and all kinds of intervention of the state power into the life of the society. The civil society requires only the functions of the State necessary for maintaining social order and makes efforts that these functions are kept legally regulated, while refusing any interference by the State in a wide range of relationships that form the very fabric of its society. The most important, and at the same time the most frequently discussed sphere, is the economy, wherein the State ensures the order of the economy by rules protecting private property and it is also a participant in the

---

¹⁶ A Latin phrase meaning „*the war of all against all*”, is the description that Thomas Hobbes gives to human existence in the state of nature thought experiment that he conducts in *Leviathan* (1651)

overall economy through government expenditures financed from the taxes and its resulting undertakings and possessions.

The events of the later time periods, mainly the ideas immediately impinging upon private property rights in preference to common ownership under the fascist and communist regimes reinforced, of course, even more strongly the necessity of the constitutional protection of private property rights against the State itself, as well as against various laws enacted by the State interfering unjustifiably with those rights.

The summary of the dissertation

In this dissertation I made a survey of the formation of the constitutional protection of the right to property, its historical background and the practice of the Hungarian Constitutional Court concerning it. As a result thereof, the following scientific results and summarizing conclusions can be drawn.

The constitutional right to property is one of the fundamental rights appearing in the earliest times. The commencement of the right to property as a constitutional right or as a human right begins with the era of Enlightenment and the transformation towards the bourgeois society. Since then certain rights, among them the right to freedom and to property are guaranteed not only for some privileged classes of society but for all the people. It is not mere chance that these two rights appear at the same time during decomposition of the feudal regime, as basic rights supporting each other. It is easy to comprehend – and as John Locke observed – that when people do not have property rights, one cannot speak about real freedoms. Consequently *the right to property* can be interpreted as the “mother right” of all human rights. Considering its formation and function, *it should be ranked among the rights of first generation*. I think it acceptable, of course, to consider that the right to property is associated with or the foundation for the economic, social and cultural rights formed later i. e. to the rights of second generation, even though the rights of second generation provide protection of the individual by the State (like e. g. the right to social security). When speaking of the right to property, however, this is not the case because here the individual should be protected by the State against (arbitrary interference by) the State. In the case of the rights of second generation, on the other hand, the State does not “threaten” with anything and it does not take away anything. In the worst case, the State does not give anything and this is the reason why constitutional problems arise.

Examining the theories concerning the protection of property we can observe the formation of two fundamental concepts. According to the *natural-liberal understanding*, property is a natural right of individuals, established prior to the formation of states and associated later law makers. Consequently this approach put an emphasis on the existence “before State” of property and, accordingly, the owner’s rights are seen as unlimited – including the traditional “right to possess” (and to exclude others from possession), “the right to usage”, and “the right to free disposition”. Consequently, the State legislature is obliged to have respect for those rights according to this construct; i. e. the protection of property has priority even against the State’s power. The scope of tasks for the Constitutional Court, therefore, requires that, when necessary, it annul State created legal norms regulating individual property rights or limit State created restrictions to their permissible limits. This conception of the right to property as a fundamental human right, following its most important proponent, John Locke, exerted significant influence not only on the declarations of North America and the constitution of the United States of America but also on the Declaration of the Rights of Man and of the Citizen in France.

The other concept is that of *the social welfare conception of property*, which, contrary to the previous interpretation, emphasizes the role of the State against property. In other words, according to this view, private property is not superior to the interests of the State. Rather, private property constitutes an integral part of the interests of governmental policy and it accordingly plays an important role in defining the relationship between owners and their property (usage and disposition over it) and society itself. At its core, it is the social function of property which determines the scope of appropriate legislative action in the regulation of property, and not inversely. Consequently, the right to property is in this framework separated from human rights and freedoms and, instead, gives rise to the possibility of limitations on individual owner's rights from the beginning. Accordingly, property is seen as having no absolute validity and its associated rights cannot be unlimited. It exists only to the extent the legislator allows by legal regulation so overriding control by the Constitutional Court is restricted only to procedural issues (e.g. due process examination) of the legal regulations relating to property. This excludes the possibility of re-examination by the Court from the viewpoint of the substance of the regulations at the same time. This theory - originating from the theories of Thomas Hobbes - had a major role in development of the German Constitution and in the later French ones. It also appeared in the practice of the Hungarian Constitutional Court, when the Court laid down in its Decision 64/1993. (XII. 22.) AB that the extension of the constitutional protection of property is always factual; it depends on the subject, object and function of property, and also on the method of restriction. The content of property protected as a basic right should be always be considered in conjunction with the current (constitutional) restrictions of public law and private law.”

In addition to these two schools of thought, we cannot ignore provisions concerning the property as they appeared in the so-called *socialist Constitutions*. They were characterized by the complete elimination of private property concerning land, drawing the instruments of production into State possession and the formation of the so-called socialist form of property which was a further elevation of the privileged position of State property. The Hungarian constitutional regulation was determined as a result of almost 40 years of influence by Stalin's Constitution of the year 1936. The destruction of the enormous predominance of former State property concepts and the formation of the new social order based on private property rights of individuals were the first serious task of the Hungarian Constitutional Court following the transformation of the political system. In fact, this was the situation essentially the first time when the Constitutional Court had to face the problem of the interpretation of the Sections 9 and 13 of the Constitution.

The right to property was introduced in its present form in the Hungarian Constitution during the comprehensive revision performed simultaneously with the transformation of the political system of the years 1989/90. The regulation and practice of the Constitutional Court was established on its base; yet, there are significant areas for improvement. The main theses of the present dissertation serves primarily for a clarification of these deficiencies and contradictions.

The Hungarian Constitution in force contains provisions about property in several sections. Paragraph 9 declares the equal status of public and private property in relation to the market economy and paragraph 13 declares, in addition to expropriation, the guarantee of the right to property by the State. The Constitutional Court faced the problem of interpreting these provisions by first addressing decisions with respect to the privatization of the former State property. Analyzing the decisions I pointed out the problem that the constitutional property ownership guarantee relates only to already existing property independently of its subject, object or extent.

Consequently the right to property should require (and would require) a much more detailed and particular regulation like the German Grundgesetz, which mentions *expressis*

verbis and the social constraints of property. The Hungarian Constitutional Court strove, however, to supplement this deficiency in the Constitution; however, I consider absolutely necessary that *de lege ferenda* refer to the social constraints of property in Art. 13 dealing with the right to property, as well as the declaration expounded in one of the earliest decisions of the Constitutional Court that “property constitutes the traditional material basis of the autonomy of acting of the individual”, in other words the traditional means of securing an economic basis for the autonomy of individual action.

The expropriation of and the right to property should be separated from each other in the Constitution at least with respect to the numbering of sections. Unfortunately, the Constitutional Court did not do so. In fact, it practically “merged” these two concepts. The Constitutional Court made clear in its resolution no. 64/1993 (XII. 22.) that the protection of property is not absolute, restrictions on property are constitutionally allowed in the public interest, in certain cases even without compensation. Property as a constitutional right is protected by the “guarantee of value” or to put it in a different terminology, ownership is protected against public regulation by liability rule and not by property rule. For public purpose, property can be taken when full compensation is paid. And the Court “requires no stricter 'necessity' than public interest, which the Court will not review except in borderline cases such as those in which invoking the public interest is obviously unfounded.”

The Constitution draws a distinction between the expropriation of public property [Art. 13 section (2)] and the constitutional protection of the right to property in civil law [Art. 13 section (1)]. Consequently, different tests for appropriate limitation should be applied to the two institutions for this reason. According to my viewpoint, the essential contents and meaning of the right to property cannot be reduced to the requirement of a “guarantee of value”, so the restriction of the right to property *should be submitted* to the usual test of basic rights i. e. to fulfil *the requirements of necessity and proportionality*. However, expropriation should be placed under the general conditions of the taking of private property: i.e. only exceptionally, as a matter of public interest and with full, unconditional and immediate compensation, just like in any other foreign Constitutions. This interpretation should be much more suitable for the text of the Constitution, which does not contain, for example, that the right to property can be restricted *solely for public interest*. Naturally, if we consider Art. 13 as coherent, it seems to be reasonable that if the taking of property is possible for a public purpose or interest, then the restriction means a lesser intervention shouldn't be interpreted in a stricter sense. In other words, where public interest is sufficient to justify intervention in the right to property (and the protection of a fundamental right or other constitutional value is not necessary), and public interest presumed by the Constitutional Court fails only in the case of its obvious absence, the single essential difference is that expropriation without public interest cannot be made constitutional with compensation even in principle but the restriction on the right to property can do so.

In comparison to the American practice, we see that the Hungarian Constitutional Court did not meet such conceptual difficulties in certain fields as the Supreme Court has in connection with employing damage remedies for harm caused by the restrictions on the right to property, which did not approach expropriation. The Hungarian Constitutional Court found it reasonable to determine the constitutional framework of the restriction on the right to property in general, even on the ground that the Hungarian Constitution expressly guarantees the right to property. However, the Court could have reached the same result going out from the provision of expropriation itself. I base all this on the presumption that the Constitutional Court deduced the possibility of restrictions on the right to property for common interest from the Art. 13 section (2).

Nevertheless, we can also establish that the Hungarian Constitutional Court proved to be much more active than the American Supreme Court in the extension of applicable

protections of property and the guarantee against expropriation. Protection against restrictions on the right to property proves to be much stronger in this way. The range of cases which give rise to an obligation for compensation is theoretically greater because the Constitutional Court uses the phraseology of expropriation mixed with that of basic rights. There are no overall criteria for determining in what case compensation is due, because the Constitutional Court decides them on a case-by-case basis.

As the Constitutional Court does not highlight the distinction between expropriation and restrictions on the right to property, the factual considerations in each case have a much greater role as a result.

The opinion expressing that expropriation amounts to an extreme case of restriction on the right to property is quite unacceptable because this fundamental right loses its content in that case. The right to property protects the property while expropriation is an act of power by the state. The Constitution protects the right to property until it has object. Expropriation, in turn, has no connection with the right to property because the object of the right to property does not exist any more or more particularly it ceases to exist in the case of expropriation. Thus, expropriation as an act of power by the state has, as a consequence, the establishment of a compulsory contract of sale by peremptory order.

Consequently, the right to property is present in the sphere of private law but it is “richer” (wider) than the concept of property in the civil law. *Property ownership* of the civil law and the *constitutional right to property* should be separated also in the practice of the Constitutional Court. Some entitlements were defined as property-related by the Constitutional Court after forming its own concept of property, which could not be regarded as such according to the traditional interpretation (undoubtedly that of private law). Thus, the concept of property of the Constitutional Law does not necessarily follow or coincide with the concept of property under the civil law according to the practice of the Constitutional Court – a position that originates reasonably from the supremacy of the Constitution. The Constitutional Court gradually extended protection of the right to property, in addition to property ownership as a civil right, to other entitlements such as entitlement of *in rem* rights, contractual entitlements and, furthermore, to public law claims. The extension was essentially based on the function of the property ensuring the autonomy. From among them, the qualification of claims to social insurance as property was the one having the greatest effect. This made it possible to cut down the so-called “package of Bokros” in the year 1995 (that time Bokros was the finance minister of Hungary). Compared to the practice of the U.S. Supreme Court, we can see two basic differences. On the one hand, the expressions of “property” and “property rights” were used in a much wider and looser sense in the USA even under the *common law*. That is the reason why the Supreme Court did not extend the concept of the property beyond its civil-law notion and did not formulate an autonomous constitutional concept of “property”. On the other hand, state created welfare grants do not receive the same protection as property, either in the range of cases according to the *due process* clause or the *takings* clause, with an exception if their loss reaches the level of the *regulatory taking*. According to the practice of the Hungarian Constitutional Court, the constitutional right to property comprises not only the property rights of civil law but also other elements of public law, social ones and those of social insurance entitlements; but only *contributory* social security benefits should be guaranteed by the State as property right. This opinion of the Constitutional Court, however, creates a precarious situation that, from now on, the extent of constitutionally protected property rights will depend on the individual decision of the Court. This means one must wait for an individual decision on what is to be considered to be within the scope of a protected right to property, as compared to the concept of property under the classical private law, although on the one hand it had never been regarded as property up to that point. On the other hand, the Court may restrict some of proprietary

interests with regard to their social constraints that it cannot fulfill its classical function any more.

However, non-contributory social aids should be excluded from the constitutional notion of the right to property. This means that the right to property should be clearly distinguished from the right to social security. The right social security includes non-contributory social security benefits, i.e. social aids as well. The extension of the constitutional notion of the right property should be interpreted (limited) strictly to “quid pro quo”¹⁷ legal relations. but to those ones, which are outside the extent of civil law, because they have subject-matters, which can be connected to the right to property. We can establish from the published decisions that the Constitutional Court strove to follow this concept in a certain extent. We should see, however, that the right to property differs from property ownership in the civil law and that complete equivalence is not required in the constitutional law. Here we can observe why the right to property in constitutional law differs from property ownership under the civil law. Property ownership under civil law is only *part* of the right to property in constitutional law although the right to property as a fundamental right is “richer” (wider) than property ownership under the civil law. Furthermore, equivalence is no more condition in the whole of the right to property. I ranked three partial elements comprising the concept of property according to the constitutional law. These are as follows: the guarantee of the legal status of the owner, the protection against the taking of private property as defined under civil law and the protection against restrictions on proprietary rights under the civil law. However, we must add that this range may be extended later; and, what is more, it should be extended in accordance with the constitutional function of property rights.

In addition to the “classical function” of property rights, the concept of autonomy of individual freedom of acting and the insistence on the social function of property appeared in the practice of the Constitutional Court. The Constitutional Court declared that “socially motivated restrictions imposed on property made constitutionally permissible a far-reaching restriction on the autonomy of the property-owner.” In other words the social constraints on property rights make constitutionally possible significant restrictions on the autonomy of the owner. The Court enforced those social constraints in such a way that it projected the requirement of public interest, which is decisive at the expropriation in article 13 section (2) of the Constitution, to the restriction of the right to property as defined in the article 13 section (1). Nevertheless, this solution is up to the present day in the centre of disputes in the legal literature since there is no interest in principle, whether it should be public interest or important private one, which could be equal to human rights. In addition, it is very difficult to define the concept of public interest so its application can infinitely extend the possibility of restriction on the human right to property. At the same time, the interpretation of the various elements comprising property rights originating from its social function as a result of the practice of the German Constitutional Court has been taken over, as well as confirmed by the European Court of Justice (ECJ) in its several decisions. The ECJ declared, only indirectly in the case of *Hauer* but also *expressis verbis* (explicitly) in the case of *Wachauf*, that fundamental rights recognized by the Court are not absolute, but must be considered in relation to their social function. Consequently, restrictions may be imposed on the exercise of those rights, particularly in the context of a common organization of a market, provided that those restrictions in fact correspond to objectives of general interest pursued by the Community and do not constitute, with regard to the aim pursued, a disproportionate and intolerable interference, impairing the very substance of those rights.

I devoted a separate chapter in my dissertation to analyze the question as to the extent the right to property can be regarded as human right or a basic one. I pointed out the fact that

---

¹⁷ „Quid pro quo” means: onerous, contingent, for a valuable consideration (in other words: commutative or synallagmatic)

almost all democratic constitutions and the documents of great importance dealing with human rights (even without those related to the practice of the European Court of Human Rights of Strasbourg) treat as a given (as evident) that the right to property is a fundamental human right.

However the Hungarian Constitutional Court treats the right to property at the rank of a basic right, independently of its position in the Constitution. This means, that, although Art. 13 of the Hungarian Constitution is technically not a specially protected constitutional right, the court extended the status of fundamental rights to property. I think that it is worthwhile clarifying how it can be brought into consistency with the “public interest test” formulated for restrictions on the right to property. If the right to property is a fundamental constitutional right, this implies that the right to property also has an “inviolable essence” or essential content, which cannot be restricted according to Art. 8. sec. 2. of the Hungarian Constitution. Should the essential content of a basic right be violated, it cannot be considered to be a basic right any more. When examining a restriction of a fundamental right, the Constitutional Court applies the test of necessity and proportionality, i.e. it only considers the restriction of a fundamental right constitutional when it is based on a forcing necessity and when the importance of the desired objective is in line with the weight of the injury caused to the fundamental right in order to achieve that objective.

If the Constitutional Court considers the right to property to be a fundamental right, then the same “test of necessity and proportionality” should be applied to its restriction as well. In my opinion a simple reference to public interest is insufficient in such case. If the character of public interest is regarded as primary in relation to the restriction of the right to property, also taking into account the international practice, it shall be declared at the level of the Constitution that the right to property can be restricted for public interest in the ways as defined by the law. I recommend the amendment of art. 13. sec. 2 of the Hungarian Constitution that *“the restriction of the right to property is allowed to take place only in so far as the alleged interference pursues public interest.”*

When examining a restriction of the right to property, the Constitutional Court should apply the test of necessity and proportionality. Under the present circumstances the Hungarian Constitutional Court follows the understanding accepted in international practice that generally the legislator can decide better, what public interest is. I would propose, that the Court should apply “the test of public interest” in a strict sense, and the Court should also examine if the challenged provision really pursues general interest or not.

It is necessary to make clear the distinction between private-law and public-law legal persons. The Constitutional Court essentially degraded the basic rights of local governments as guaranteed in the articles 44 and 44/A of the Constitution to a simple question of competence, which does not take into account the fact that a local government is not only a public-law legal person but also a private-law legal person. Consequently, local governments can get into a status of possessing a fundamental right of the subject-matter (or relation to) of private law or economic law in accordance with the articles 44 and 44/A of the Constitution even *against* the State. On this ground, the Constitutional Court should ensure the same protection of basic rights to local governments as private-law legal persons operating in the field of the economy, the same as any other private-law legal person.

Although at first glance it seems that the Constitutional Court accepted the social welfare conception of property in its entirety, declaring that “socially motivated restrictions imposed on property made constitutionally permissible a far-reaching restriction on the autonomy of the propertyowner.” This way public interest, the communal destination of the object of property and the proportionality of any restriction upon those rights to property in relation to the objective of the restriction became the main factors of the constitutionality of any interference with property rights. However, it should be recognized, that a more thorough

study of the individual decisions of the Constitutional Court already provides a possibility with respect to the “essential content” of property that the Court could revise a law made by the legislature legitimized by the sovereignty of people bringing the power of the legislature under control. In this way, the Constitutional Court thereby added to the social welfare concept of property rights a liberal and politically effective aspect. The hidden dangers in doing so, however, cannot be overlooked. The social welfare concept of property is fundamentally based upon the organizing principle of property assignment to individual *persons*. However, the legislature can prefer the socially binding function of property to such an extent that the fundamental assignment to individuals would remain only in formal terms, in expressions of declarations. This solution can, in fact, even lead back to a return to the system of common property ownership as known in the socialist system. It can be observed that in those countries where the social welfare concept of property rights underlies the common understanding of ownership, the legislature shall be very careful not to overstep this threshold and has to submit itself to a so-called “legislative self-restraint”. In case the legislature does not provide sufficient proof of such self-restraint, the Constitutional Court should step in the foreground to force the legislature to do so when within its scope of competence.

In addition to what is mentioned above (and, in some respects, contrary to them) I strove to point out in my dissertation the fact that now, almost twenty years after the transformation of the political system in Hungary, the jurisprudence of the Hungarian Constitutional Court with respect to protection of property rights, (which has been influenced considerably by decisions of the Supreme Court of the United States and in an even more accentuated manner by those of the German Federal Constitutional Court), is in its entirety consistent with the standards formulated by western states having democratic Constitutions, as well as with those of the European Court of Human Rights being regarded as the most important international authority with respect to protection of human rights.